

Landskap: Småland. Upptecknat av: Gunnar H. Broh.
Härad: Mo härad. Adress: Hålsjöholm
Socken: Waldstult. Berättat av: Minus Andersson.
Uppteckningsår: 1926. Född år 1863 i Waldstult, Waldstulta.

Uppteckningen rör	Sida.
Järnbränning.	1-6.
Och vägar och handel.	6-12.
Och hägnader.	12-15.
Linodling.	15-19.
Och löner m. m.	20-21.
Vargjakt.	22-27.
Lövskjning.	28-35.
Byorganisation.	35-36.
Jakt på grävling.	37-38.
"Krypsnar" och "sprättmar".	40-45.
Och forsling och fordon.	46-55.
Lövtäkt.	56-60.

Skriv endast på denna sida!

H.

82 sid.
(inkl. teckn.)

Snåland
född
Halsbult
1936 fortsättning.

5111

Mr. Gunnar Holm
Börst. w. Minns Andersson
född 1863 i Grinhult, Västmanland

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Kolning.
Några historier

sid. 61 - 75

- 4 - 76 - 89.

B.

Skriv endast på denna sida!

Snutbure Minus Andersson, som
är född på den gård i Svinkull i Walds-
hults socken, som han nu bugar, härstammar
ursprungligen från Bjergs prästsläkt i
Skara stift. Han har god minne och stort
intresse för gammal tid och deras seder
och bruk. Sine för hundra årenas g. heller
vitket kunnat på de historier han kan be-
rätta. Det mesta av nedan antecknade
saker är kanske minne av faderens berättel-
ser, men en del är ju från hans egen tid.

Tjärbränning.

Tjärnan brändes, dels i små järngrytor mera för husbehov, dels i s.k. dalbrännor. De förra var av den allmänna sorten, bestående av en upp- o. nedvänd järngryta fylld med furved, vilken stod på en sten-skiva med ett litet runt hål i genom vilket tjärnan rann ner i en spann el. dyg. underlåt. Över på grytan lades en massa bränsle och tändes på.

Dalbrännor anlades på följande vis. Man skalade först av barken på sörsidan av fure. Sedan fick det vara några år, under det där i samlade sig en massa tjära. När man så skulle bränna tjära tog man och högg av stickor på dessa furstammar på

ytan (utan att träden fällades). Detta var på som-
maren. Man bar så ihop detta i skogen
och samlade det där tjärbrännan skulle an-
läggas. Det var mycket arbete med detta
högsamlande och bärande av stichorna, där
deltog lite var av gårdens folk, och bäring
var tvungen då inga vägar fanns ute i
skogen just.

Tjärbrännan, "dalbrännan", anlades som nam-
net säger, i en dal, d. v. s. i en backslutt-
ning. Där grävdes en dikesliknande för-
djupning som var vidare upptåt och något
smalare neråt^{xx}. Längden var olika, men
kunde vara upp till 12-18 alnar; de voro ej
rätt djupa, blott ett par fot. Sedan rev man
ner stora, långa granbarpar och la dem
på botten, i dessa skulle tjärren rinna.
x) "li"

Skriv endast på denna sida!

xx) "älla" (pl. "äller").

Sedan ständes de hoppsamlade stichorna rätt
upp, så rätt man kunde i det grävda diket.
Särpa högs en ränna av trä, som sattes i
nedre änden för tjäran att rinna ut genom,
och ett kärl ställdes nedanför, som tjäran sam-
lades i. Sen lades granris och jodol över
gropen, så att den "stygades" (i stil med
kolniborna). Härefter lände man i övre
ändan och satte till en smedjebälg där. Den
fick vara i gång ständigt, så att en man fick
driva den så att den hölls igång under hela
bränningen. Man fick stå natten och dag och
blåsa. Det kunde ta en hel vecka.

Så rann tjäran ner och som rest fick man
träkol, som även nog tillvaratogs. Sedan
hade man en stor koppars kittel, som ryckte
ungefär 2 tumor. Man grävde en för-
bälgen brukade flyttas successivt neråt brännan.

Gjupning som murades med sten i sidorna
samt med utlopp, och här sattes kitteln på.
Man kokade så järn här, det tog oftast
flera dagar och det fick passas nog, att ej nå-
got rann över i kitteln. Man fick härige-
nom becke ("bek"), som östes på stora lunnar,
som man gjorde gjälv, de voro ungefär så stora
som gammaldags träfotogensfat, men ej spet-
siga i ändan). Så köptes becket till Jön-
köping och Halmstad, där det såldes efter
vikt. Man köpte med otar. Betalningen
var olika men man fick mer i Jönköping
än i Halmstad. Senna järnbetaling har
man hållit på med under 1700-talet och
fram på mitten av 1800-talet. Då fanns en
dalbränna hos nästan varje bonde, men man
brände inte precis vart år.

- 5 -
5111

Järnen från Dalbrännorna såldes helt och hål-
let, men hembränningen av tjära i de små
järnugrytorna använde man själv, till den an-
vände som nämnt för sticlör gärna upplösa-
dat med öljuren med mycket mæng i eller
något fett. Denna tjära användes till sko-
smörja, vagnsmörja m. m.

Allt märka är att vid all denna tjärbränning
gick terpentinen förlorad, d. v. s. den kunde
ej fränstäljas.

5

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Om vägar o. handel.

Vägarna voro mycket dåliga förr, så att man bar allt, ved, kö m. m. Som ett ytterligare bevis på dåligt väglag kan nämnas att man ofta hade likbärrar i kyrkorna, att bära kistorna på lundor man ej kunde köra med vagnar. Flera vintervägar synas ha funnits, men ej med synnerligen bestämda banor, de togo över myrar, mossar, sjöar var de kunde. På dessa körades bland annat mycket kol i dessa trakter, där man milade mycket förr. Den mesta körningen var överlumpad om vintern. Man märker än i dag ofta ett påfallande stort antal "drögar" av olika format på gårdarna i trakten / 5-6 kunde ligga uppstaplade på varandra, och då ser det ju ut som en tanke att vinterkörningen spelade stor roll! Man

- 7 -
5111

körde ofta med oxarna hela vintern, medan de
fingo beta om sommaren. Thavelvägar synas
ej ha varit särskilt vanliga här, man la
i stället skrädde syllar så långa man fick
tag på, på längden av vägbanan; den red
man över mycket. Släppear ha ej varit van-
liga. Men använde man träaxlade kärror
med två hjul, som man balanserade på
lämpligt sätt. På dem kördes en del timmer,
och då ej skaklar och svängel användes
på dessa vagnar bandes hästen vid eller
rättare mellan två långt framstjūtande
timmerstockar på lasten. Hjulen kallades
"bultehjul" och voro utan järnskenor. Under
vagnen brukade hänga ett stycke uholpad
stock vari man hade tjära för smörjning
av vagnaxeln. Denne tjärpyts kallades

Skriv endast på denna sida!

7
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

"småfjeburk" och hade vaul. lock på.

Man hörde ofta till för köping i stora
sällskap, där man sålde trävirke, och köpte
upp varor att ha med hem. I ett tidigare tid-
skede hörde man mer till Göteborg, dit det
var 17 gamla mil. Man handlade mest
mest snör, humle, skinn, ull m.m. Som af-
sättningsprodukter. Man vågade ej gärna
köra ensam dit, ty befolkningen i vissa
trakter på vägen (Bollebygd) var outvint
och kunde ta sig för att prygla köarna,
dessa smed an den ansåg att smålänningar-
na förstörde marknaderna för dem, så att
de fingo sämre betalt.

Gärdfarihandel har ej bedrivits av bygdes
folk, den hörde västgötarna till, de bar mest
sina varor i holosala böcker, eller körde

Småland

Mo Ud

Waldhult

1936.

Afgr. L. Hobroth

Hälsöboken

Ben. Minns An

Olenor

1863 i

Waldhults

O:m

någon gång om det gäddar tyger.

Man fór till marknad på många håll.
De viktigaste marknadsplatserna voro: Gislaved, H. Umeård, Skillingarvud, Gillingstorp (i Vgl. nära gränson), Jönköping, Svenljunga, Westbo-As, Smålands Rydaholm, Vricksta m. fl. Till en del av dem var det långa vägar på många mil. På marknaderna handlade man mest med oxar, hästar o. dyl. Dit körde man i regel ej i sällskap, utan ensamma. Många gick dit, det gick myckelt på den tiden. Så hade man med mataskur och brännvinsflaska.

Vid kyrkbacken förekom för handel med smus, lin, säner m. m. Det var på söndagarna under tiden närmast innan slätten. Det var vissa gubbar som tog hem hela lårde med

smut från Göteborg. I tiderna rymdes / skymd.
Annars dundrade prästerna mycket mot
denne handel, på den tiden de de hade mycket
att säga till om.!

Hörslor av olika slag som näring var
mycket vanligt på vintern. De körde man
näst skog, sparrar, plank, sliper u. m. till sta-
tionen. Man körde på vagnar och kätthar.
Viktiga voro hörslorna för arrendebönderna
under Nissafors julekommis. De fingo köra
mycket. Bland annat körde de järn: stång-
järn från Nissafors bruk till Jönköping och
tackjärn från Rasjön till Nissafors. De voro
i regel ute i stora sällskap. Vägen från
Rasjön till Taberg gick över myrar och
annan oländig mark, den kallades "Sten-
vägen". Där kördes mycket malen, man

Bural
Waldshult

Gruppen slo bryll // —
1936 . 5111

11
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

den användes ej numera. Beträffande
sjöleder synas de ej spelat stor roll i hä-
radet, flottningen på Nissan har ej bör-
jat förrän på 1870-80-talen till Nissastöm
m. fl. bruk.

Tättare fanns ej i häradet. De närmaste
bodde i Ryarum nära Skillingaryd. De
flesta av dem ha numera flyttat till Väst-
götland. Men man hade dock kännning av
dem. De voro illa sedda för sitt pockande,
tiggande och snatteri. De kom med lite
korgar och silde och männen voro ofta
förtennare. Men de fuskade med förteningen
de blandade bly i så det blev giftigt. I
ofta kommo de dragandes i hela familjer
och då fick de ligga i en lönhäckavagn
med hö i. Hela vagnen kunde bli full av

Per
Waldén

Gunnar Holm
1936 — 12 5111

12
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

dem. De tiggde och fick hö, kalen, avlagda
kläder, skor m. m. En tattarestäkt, Hen-
rik, var rackare inom häradet, eluru
han bodde i Byarum. Han eftersändes
om en häst, en häst el. dyl. skulle flås.

Hägnader.

Gärdesgård, som är det vanliga namnet
på all hägnad i trakten, bestod av
två slag: "5 par" och "1 par". Båda lagen
bestod av långa stövar, "trölar", som lades
lutande på upprättstående stavar i marken,
bundet med "vejer". Vidjorna skulle va-
ra grankvistar som sveddes. Detta skedde
ute i marken ofta nog utan stor hänsyn-
ta eld faran. Numera är bestämt i lag att

Värme gj får uppgöras i skogen eller gjungmar-
kerna under viss del av året. Gärdesgårdar-
na byggdes och lagades fram för allt på våren.
De övre tröterna i gärdesgården kallades
"nackatrol" och låg på hank på varannan
stavepar. När i gärdesgården möttes en
trol från marken och en från överkanten,
nackatrol. "5 par"-gärdesgården bestod
av långa tröter, så långa man kunde
få. "1 par"-gärdesgården var av mycket
kortare tröter, varje gick ju till marken
här, de voro alla lika långa, cirka 4 al-
nar och med hank för var och en.

Stengärdesgårdar användes mycket lite
i trakten, och de som nu finns rivas ofta
mer och tas till sten krossen. Dessa gär-
desgårdar lades alltid så att de höllde

inmät, man lade grovre sten vid kanterna
och småsten inuti.

Ring trädgårdar vid husen sattes upp
staket, bestående av lodräta stakar i mar-
ken med två stavar på tvären, samt list
eller ribbor spikade (lodrät) över dessa.

Vissa mindre turäden, såsom får hagar, om-
gavs med gärdesgård av vanligt slag.

Öppningen i en gärdesgård, där
man har stänger "å skytte med" kallas
i dessa trakter "gap". I annat fall,
då grind av något slag finns, kallas
det "le". På grinden ("le"), som var av
flera sorter, fanns i regel en mättepost,
som lät förstördes genom att värfaran-
de med parhåstar med vete och vilja
körde på densamma med stängen, så

att den knäcktes.

Stättor (q. utbenämna.!) voro ej särskildt vauliga, och gjordes enkelt, av två stora stenar uitt för varann på var sin sida om gärdesgården, eller och byggdes en trappstegsliknande ställning upp av bräder på pålar.

Fugur särskild syn fanns på gärdesgårdarnas öfverlighet. Man lagade dem när som helst, då det behöfdes. Var och en fick hålla dem i ordning och själv betala skador, som skeddde genom hål o. dyli. på dem.

Linodling.

Linol kallas i det härade mest "lör", ehuru i senare tid folk som vilja vara finare på det använda ordet "lin". "Hören" såldes

Skriv endast på denna sida!

Uppst. af gärdet
Här: fanns andarsen
Gödd 1883 o. förbrändt

Gödd
Här: lör
Här: lör
Här: lör
Här: lör

på våren, ej vid bestämd datum, men det blev ungefär samtidigt med havren. Det var med det sist man gjorde om våren. Sedan skördades det fram i augusti, då det brukade vara moget, ungefär samtidigt med moget korn.

Man band nu först samman det i "lockar", d. v. s. blutar, som hängdes upp på gärdsgård el. dyl. Där skulle det torka, vilket kunde ta blott ett par dagar under gynnsamma omständigheter, men även kunde ta mer än en vecka.

Sedan "repade" man det på rep, som var en rad taggar stäta på en bräda. Taggarna kunna vara antingen av trä / som kanske ej varit så vanliga här emedan sågsmannen ej kände till dem / eller av järn.

Reyningen tog bort hela knepplet, d.v.s. avlägsnade frön.

Sedan "hödades" linet, så att "tögersa" losnade. Det las då ut på ängsmark, helst klövervallar. Om det var varmt, och regnigt och gråt på vällen röttnade det fort. En del rötade linet i sjön, där det las ner i stora knipper.

Sedan togs det till bastu eller på många ställen lingropen, där det torrades vid värme. Men detta skedde i regel ej förrän fram i oktober, ty man hade ej tid för. Samtidigt härmed skulle linet bytas. Det skedde medan "locka" var varm från bastu. Bytningen skedde dels med stora bråtar, dels med jämförelsevis små dylika, s.k. "klöfter". På så

voro gjorda som stora knivar av trä fästa i ena änden av ett ställ. I andra änden var handtag och man så knöt tvärs över brätan och högg med knivträna. Härefter skäktades linet med knivlika handträn på en uppstående plankan som "skäktestol". Detta var för att "ble a me skävra".

Sedan häcklades linet i "häcklorna", som voro brädbitar med en samling spikar på en skiva på mitten, där linet drog genom. Detta skildre blåsor och tågor åt. Sedan var det färdigt att spinna, då man alltså spann blåsor och tågor var för sig. Tågorna var bäst, men blåsorna sämre, användes ej till så fint linne. Spinnandet höll sedan på under hösten och vintern om

— 1951

19
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

kvällarna. Det ansågs att man nog borde
vara färdig med detta till jul.

Här i trakten hade man ordspråket:
"Man kan gömma allt till det blir mull,
och här till det blir gull!"

Småland
no härad
Waldhult
1736

- 20 ⁵¹¹¹

1800 Gunnar Hoback
1801 Nims Andersson

Den löner m.m. född 1863 i Svindhult

20

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

1. En piglön uppgick under tiden från mitten av 1800-talet till fram mot 1870-talet till 20-25 kronor jämte ull och lin. En redi dränglön var vid samma tid 50 kronor jämte 2 par stövlar, 2 skjortor samt skumpon. Man fick förs i världen ej mer än 30 kronor för en redi ko. Man gjorde ju nästan allt hemma på gården på den tiden, så att det var lilla mycket man handlade upp. Men så var ju pengarna också mindre värda så att man använde ej så många.

Man beredde ju själv linet, hampor hade man till rep o. tönmar, rep snodde man själv. Kläder och skor gjordes av byskräddaren och byskomakaren. Dessa voro

tillsatta för visst distrikt, vars storlek berodde på folkmängden och områdets storlek. En kunde vara för en sochen, i större socknar kunde finnas flera.

Man köpte en rel. liten mängd fotogen som egentligen blott användes i stallykta, ej i lommhus. Där hade man som lysa den öppna spisen. Och då det gällde att köpa socker kunde flera bönder slå sig samman om en sockerstopp. Kaffe var ej vanligt för ej vardagsdryck. Man levde enkelt och med små behov för i tiden och gjorde det mesta åt sig själva.

- 22 -
5111

Vargjakt.

22
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

När man anställde vargjakt, sändes "Skallbud", d. v. s. muntlig tillsägelse att infinna sig på viss plats med spjut och garn. Detta kunde nästan alltid lätas sända vidare till grannen, och detta underläts och budet stannade jick man böta. Och för jakten på varg skulle då en person gå från varje mataffar, det var ju vanligen karlar, men om ingen sådan fanns till hands, kunde kvinnor få gå, ty någon måste sändas. Som organisator av det hela stod "Skallfogden", som ofta var utsedd för livstiden.

När man fyllt reda på var ungefär vargen befann sig, "ringade" man den, d. v. s. inringade den inom ett visst område. Men

man kunde gå så länge innan man ha-
de den goda beståndet iursade. Och då fick
man gå och följa fjätten, och blev det kvällen
och mörkt så fick man lysa med bross
och fortsätta sökandet under natten.

Så kunde man komma långa vägar
åstad, och kom man då till en by kunde
man annoda folket där att fort-
sätta jakten. Det var de också tunga
till om det så var mitt i natten.

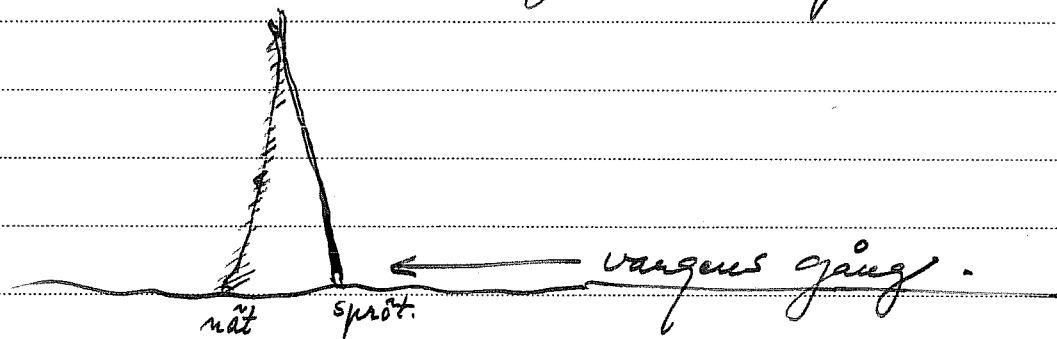
Oven förekom det sommarskall efter
varej chura vinterskall var vanligast.
Men det kunde hända att varegen om
sommaren sökte komma åt boskapen.
Då satta man efter den dels från sidor-
na dels bakifrån.

De som gick bakifrån, "drivet", skrek,

sköto bläste i lurar, slog på gyltlocke m m.
för att skrämma fram vargen.

Varggarnen syndes en gång om året.
I ena korthanten av garnet såes pinnar,
att fästa samman med grannens garn.
Dessa pinnar kallades "sköttlar". Man
hade vidare "spröt" att hänga upp garnen
på. Det var långa smala stölar med
en liten klyha i övre änden att hänga
garnet på. I utrustningen ingick utom
garnet, spjället och så ett "spröt". Spröten
voro ofta järnskodda i nedre änden,
dessa för att de lättare skulle kunna
sättas ner i den ofta frusna marken.
De sattes upp lutande och garnet hängdes
på så att det väl nådde marken. Så var
det en lång tön med varje garn, som band

i ett träd. Garnen, som sammankopplades till en lång rad, sattes så att vargen skulle gå i sprötens lutningsriktning. Se nedan!

Folket som deltog i jakten bestod av tre partier: dels drevet, som följde och jagade fram vargen, dels en del folk vid garnen, som skulle passa på när vargen kom dit, dels en rad skyttar ("skötte-skrämma") någon stans mellan drev och garn, som sköt och skrämdde fart på vargen. Man skulle alltid använda spjut mot

vargen. Det var ju stor risk att skjuta på
folket om man använde bössor. Men som-
liga sköto faktiskt vargen. Vidskepligt
folk ansåg att man ej skulle skjuta
varg, ty de tog den stor.

Vargen fläddes alltid genast i
skogen. Kroppen brände man upp där.
Det var ju i regel på vintern och man
kunde ej för tjälarna gnäva ner den, utan
kunde lättare finna en del ved och brän-
na. De sista vargarna i Mo härad to-
gos på 1850-talet.

Vargarna voro mest enstaka, ej så
mycket i flock. De kunde ibland fö-
följa folk på natten. Men man skulle
de bära en "trola" (en gärdsgärdstol) ^{stör}
släpande efter sig, så gick den ej på en.

Den kunde gå med nästan han men höll sig
hela tiden bakom stören. Dock betedde den
sig ej så om den var i flock. Vargarna
var för eld och järn (liksom hären).

En saga berättar om att små-
länningarna hämtade en gulbe från
Finland, de han ju ofta mer än andra,
och den han landfövryste vargarna.
Men, så han, nu har vi blivit av med
vargarna, men något ottyg skulle I ha;
och så fick den de stora råttorna!
Enligt andras mening beror vargarnas
försvinnande på att järnvägar byggdes
som skrämda bort dem! De gå ju ej över
järn!!

P.S. Någon enstaka här i trakten har även an-
vänt groppar för vargfångst!

Småland
No 14
Wahlbult
maj 1936

-28 5111 ppd as Gunnar Hobro
Hasselholm
ber os Minus Andersson

Skogning

Född 1863 i Svinhult
Wahlbult

28
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Skogningen har slutat upp vid litet olika
tid på olika ställen, men många skog-
jade hela fjörå århundradet. Troligen
har man ej skogjat på Svissafors säteri,
ej heller på Bonäus tyngelsens skogar.

Skogningen började med att man fäl-
de träden någon gång strax före mid-
sommars, då ansett arbete var slut. Den
tiden var lämpligast, emedan då kommit
mycket skott på träden och det ansågs vara bra
för jorden. Setts i sin tur var det viktigt för
betet, som man lade an på mycket fjör.

Skogen fälldes med såg och yxa. Tidigare
tid användes ej såg utan blott enkla yxor.
Då sågen var med gjorde man som ännu är

allmänt brukligt, man sågade på ena sidan
och högg på den andra. Skogen man fällde
var ej synnerligen grov, mest midskog, bara
halvruken. Då man fällde använde man sig
delvis av blåsten, som fick bryta ner träden
efter en del sågning och huggning. Den del
fanns mycket björk, linje- och blå-
bärsris, då skogen var glös, var det då-
ligt för regn, man sådde. Marken skulle
vara täckt av tät skog och sådan att den
var full av "må".

Skogen låg sedan i regel 2-3 år.
Detta för att rötterna skulle bö ut. Skogen
låg alltså ej upphuggen. Men vissa högg
upp den och tog medan själva veden till
målred, medan ris och grenar låg kvar.
I så fall brändes detta samma år.

Tändningen av rödjan (på tredje året) i vanliga fall i slutet av juni eller början av juli. Däna tog en eftermiddag. För att skydda sig mot eldens spridning i kringliggande skog, gjorde man den jordgata kring rödjelandet "rödjan", d.v.s. man rensade den rensa runt om landet från buskar och ris. Dessutom fick man ha gott om folk, mest grannarna, att vakta elden. Man använde sig även av ett gott och enkelt medel: man högg en stor gran där man virade en kantz om så den liknade en kvast. Den doppades i vatten och så släkte man ned den.

Man sådde sedan råg, samma höst. Den råg var av mindre sort än den vanliga, den var smärre o sämre, den

balladus svodjerig. Salmen av denna råg
blev hind och motståndskraftig, och
användes därför gärna att tälpa tal med,
halmtak voro vanliga för.

Rågen krattades ner med en särskild
kratta. Den bestod av ett långt skaft
vilkets nedre ände var något bredare
och flatare böjt, så att de piken av
järn, som satt i där kunde komma i
jorden utan att man behövde böja sig
så mycket. Lagersmannen har aldrig sett
krattor bestående av blott en rak gren
som skaft och några smågrenar (natu-
ligt visna) nere i (i st. för järnpikarna).

Allt märkas är att intet annat redskap
användes på jorden i "röjan" än denna
kratta. Marken var för full av stubbar

och stäm för att man skulle kunna köra med
någon sorts plog eller harv. Det kunde
vara så svårt med stubbar o. dyl. att
man för att få ner råghornen i någon
jord, måste vända kreaten om och mull-
la med änden av skaplet.

Man fick på samma grund lov att
meja med handskära. Där kunde g.
användas här. Sedan fick man ofta
vara sålén flera kilometer innan
man kom till en väg där man kun-
de köra hem. Stundom "ställdes" den
till en stor stack på höjden med grane
över. Det var g. i neker då. Sedan kunde
det hämtas hem under vintern. Ibland
krabades det hemma invid. Även krak-
ning av baul. slag användes naturligen

i skogen, så det måste torpas.

När man bar hem det bars det vanli-
gen i höbägar, där man skulle ta minst
10 meker, ofta upp till 20. Några former
av släpor med lida på el. dyl. Kände
sagesmannen ej alls till.

Svedjerna lades i regel av varje bon-
de för sig. Men troligen kunde flera
sveda illoj för de man hade stora skogs-
marker tillsammans. Då fick man såden
efter storlek på hemmantalet, så att t. ex.
1/8 fick höftas så mycket som 1/4 o. s. v.
Desse stora gemensamma skogsmarker
utän för de andra ägarna kallades här
"hopmark".

Man brände aldrig en sveda mer än
ett år. Man blandade lullåt och timo-

tejt i råga samtidigt som den såddes.
Något annat brukade ej säas eller sållas
på svedjan. Efter några år blev det god
grässlotten. Bara man fick in "van" / van-
ligt förekommande gräs, nemmet erbränt av
hushållningssällskapet!) i marken, så
blev det bra.

På svedjan var sådd med råg skyddades
den mot kreatur, som betade i skogen
omkring genom att man stängde med
vanligt gärdsgård. Till den fanns det
gott om material i ungskogen, i synner-
het vid svedjans kant. Denna gärdsgård
tog sedan ofta hem och användes där
som stängsel.

På vissa ställen växte mycket gung på
"röjorna" ("fällorna"), som brukade slå åt

färan. Men på sådana ställen blev den
återuppväxande skogen alltid gles.

Byorganisation.

I sagesmanarnas trakter synes byorga-
nisation över huvud varit svagt utveckl-
ad eller mycket tidigt förändrad. Vid
förfrågan om diverse betelag i bystad-
gar visar det sig att man ej synes
ha haft några bylagar, utan gäll
efter allmän lag för väghållning,
bygge m.m. Några saker såsom tjuv-
hållningen m.m. fanns ingen skriven
lag om, men detta ordnades genom

ganska enkel personlig övreenskommelse.

Äldermansinstitutionen kände sagesman-
nen inte till, ehuru det var vanligt att
bönderna i många stycken följde en äldre
och erfaren bondes råd och anvisningar
i många fall.

Som exempel på de oskrivna person-
liga övreenskommelserna kan även näm-
nas, att man bestämde för vart år
att en bonde valdes som skyldig att ta
hand om luffare o. dyl. inom socknen.
Det räknades för 5 öre (48 skilling) för
mat i tre dagar och 1 riksdaler för
mat o. rum över en natt.

Småland
No 11
Vallskult
1918

5111-37-

Gunnar Klock
Bor. Minus Andersson
Född 1863; Svinhult
Vallskults br

Jakt på grävling.

Ena jakt, som ju gick bäst i maj
månad tidigt om morgnarna, ungefär
kl. 5-6, skedde ju oftast med
bössa som nu. Man stod då på
hur alldeles stilla och väntade i när-
heten av boet, "hiat" (hi = bo för
grävling och råv), på grävlingens hem-
komst. Men ofta nog kunde man
möta på en grävling och då den g.
sprang alltför fort kunde man liima
upp den och slå ihjäl den med en
påk eller stör. Man gick på efter
huvudet, men slår korta slag, ty gräv-
lingen hade stor förmåga att dra hu-
vudet under ett slag på längre håll.

Skriv endast på denna sida

37
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Mången använde för ett en förbjudet
redskap, "kraf", att fånga grävling och
även kår med i dess bo. Redskapet
såg ut ungefär som en stor korkskruv
för ett långt skaft. "Korkskruven" var
ofta hemmagjord av grov stältråd. Läng-
den torde ha varit ca $\frac{1}{2}$ - 2 m. Men
för dess användning fördrades gans-
ka raka gångar in i "biet", vilket
särskilt råvar. Ofta ej hade. Man
stack in "krafen" i ingången och
då man länge inte stälte på nå-
got mjukt, högg man till och skruvade
behåvligt redskapet i djurets kropp,
som så kunde dras ut.

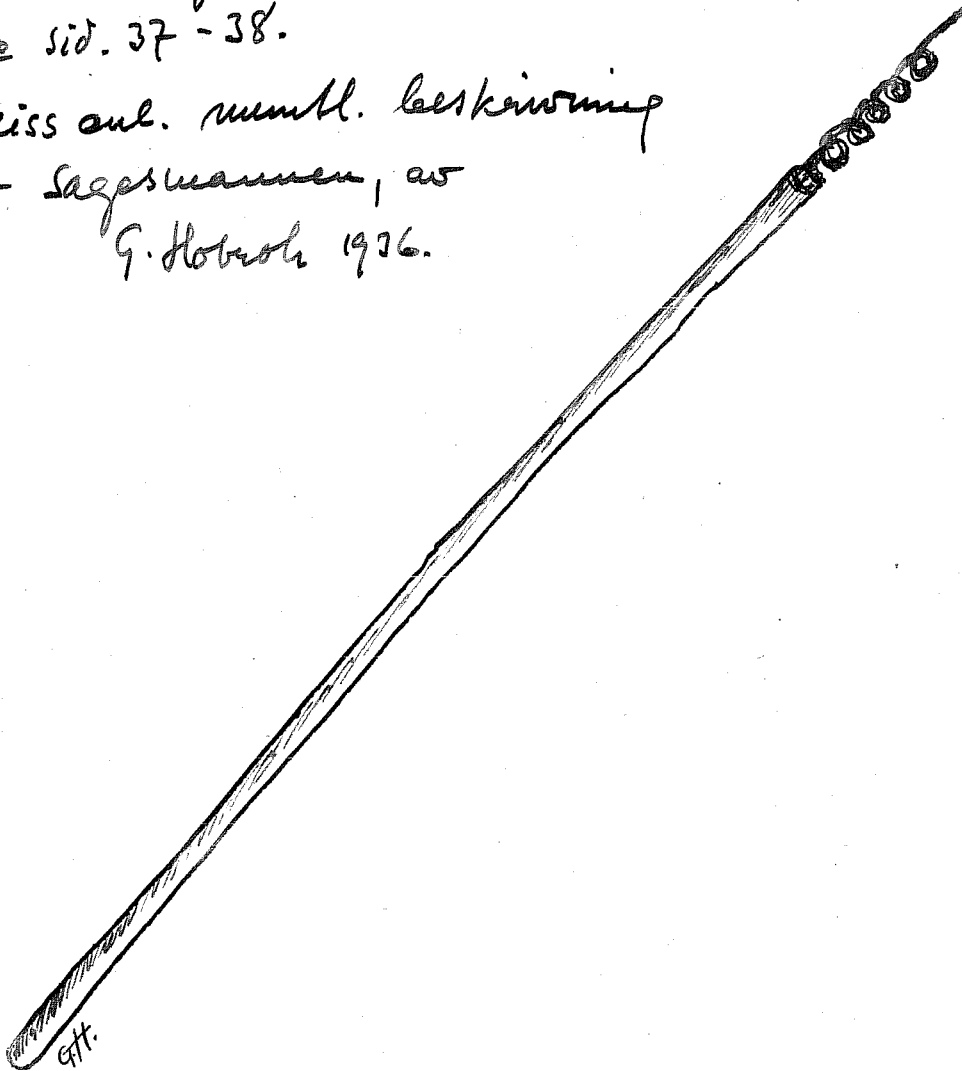
Se. figur I!

5111

"Krafts"^H

se sid. 37-38.

Skiss ant. numbl. beskrivning
av Sagesmannen, av
G. Hobro 1936.

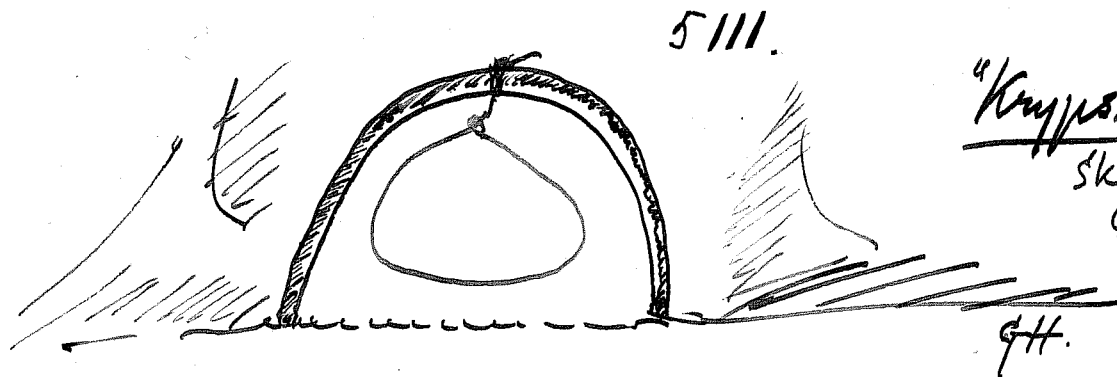

Skriv endast på denna sida!

39
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

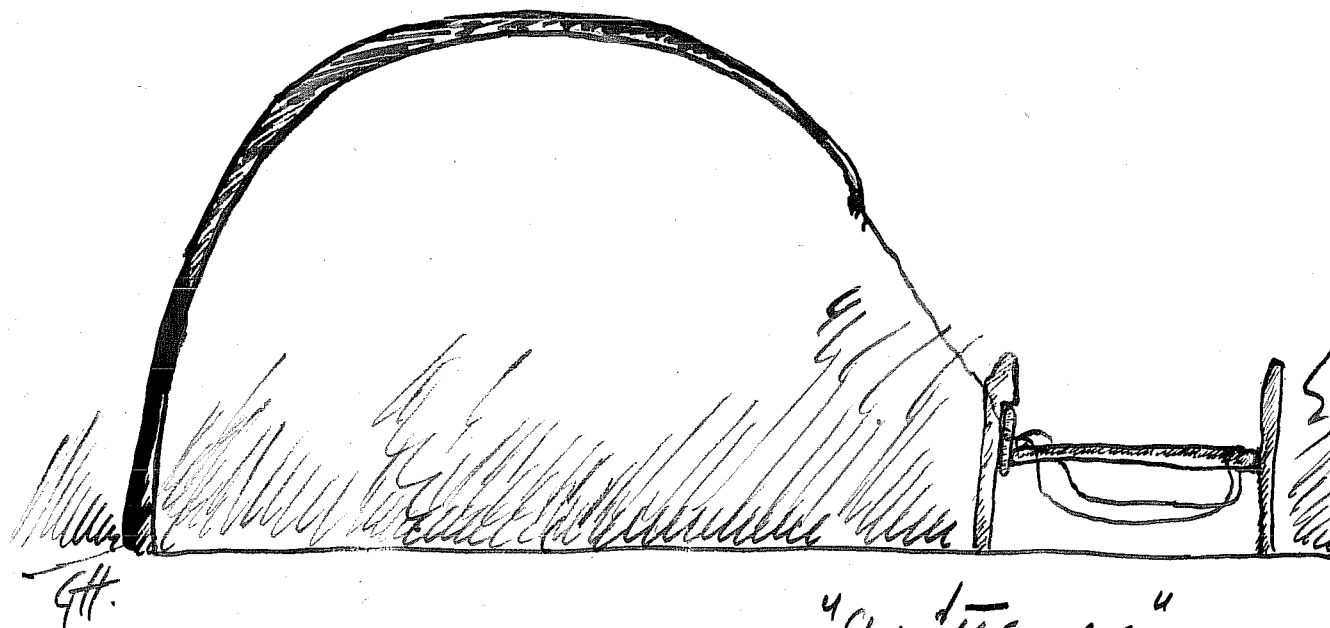
"Druppsnurr" och "Sprättesnurr".

Druppsnurr användes för fångst huvudsakligen av Gäddor och orre. Genom denna snura blev djuret fångat vid halsen. Snurran sattes upp på en stång i skogen, där djuret hade sin gång. Man satte tvärs över stangen upp en liten båge av en tånggren. I denna övre del hängdes en snura av fin koppartråd. Dessa snura fick ej hänga alltför nära nere vid marken, emedan fågeln då kunde få beuen med i den och sålunda trampa ut den utan att den fastnade kring halsen. Snurran hängde c:a 30-50 cm. över marken med sin övre del, d. v. s. bågens övre del var av ungefär denna höjd. På

"Knypsnara"

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

"Språtesnara"

Skiss:
G. Holm
1936.

"Lockpipe"

Skriv endast på denna sida!

båda sidor om snaran lades på stigen
näst, vanligen kringkrostar med på-
trädde trälbär eller linjon, som fågeln
smakade på. Thruppsnaran då fågeln
alltså kvävs genom snaras successiva
åtdragning kring halsen genom djurets
stretande stigen framåt, kan användas
ungefär när som helst på året.

Spåttsnaran, som användes för diverse
fågel / Minus Andersson fingrar högt vid höns-
gårdar med sådan / är konstruerad på följ-
ande sätt. Två primar ställs upp lod-
rät på en stög. Den ena är förtjockad
i övre änden och i ett hals härmed kan
en avlång träbit spännas fast, som är på
nåttan omedelbar med ett långt repp, som

i gillrat likstund böjer ner en lång
sprätbåge av trådgren. Den lilla pinnen
hålls vidare tryckt mot den lodräta sta-
ken av en vågrät pinne, som trycks ner
mellan de två lodräta. Över denna pinne
läggs resten av repet i en stor snara.
Framför o. bakom snaran lägges på
stigen mat, gimghörstar med tranbär
el. dyl. Om det gäller en flygande få-
gel, t.ex. höken, kan maten läggas un-
der den horisontella pinnen för att
man skall vara säker på att fågeln
skall trampa på pinnen. Om det är en
gående gädd t.ex., skall den horisontel-
la pinnen sitta så pass högt att den ej
kan kliva över utan måste trampa upp
på pinnen. Då fågeln trampar på pin-

Skriv endast på denna sida!

men faller den ner och lösgör därmed den lilla pinnen med snaran o. hela repet. Den lilla pinnen glider lätt ur haken under den lodräta stavens förtyckning i övre änden, och den böjda sprättbågen far upp med repet.

Fågeln som står på den horisontella pinnen och mitt i snaran, får nu denna om fötterna, och blir alltså fångad om benen (och ej krävel). Denna snara går dåligt att använda om vintern, då repet kan frysa och förstöras. Men det skyddas delvis mot frost genom att före användandet noggigt guidas in med val.

Båda ovan omtalade snaror kunna ofta användas utan att "målas" alls, då de i

regel ställas upp (omgivna av lite buskar)
på djurens speciella stigar, som de ej
släpar vika av från.

Om jakten gäller hök / man kan
slå i närtalen av svarare med bössa
och passa på / kan höken lockas fram
genom att man blåser i en liten en-
kel "lockpipa", som efterliknar hök-
morgars läte. Pipan består av en liten
avlång träbit, i vilken finns en liten
urtagning där en träbit passar in. Mellan
dessa två läggs ett stycke björknäver, och
man blåser från ena långsidan, varvid
nåverna vibrerar och ger ljud från sig.
Yfr. blåsning på grässtrå mellan
björnar!!

Se fig. II!

Om forsling och fordon.

I frågan om släpor märkes att man använt en sorts plogsläpa, för ärjebro-
ken. Den var en trekant av bräder,
vars ärjebroken sattes. Till lastarna har
synbarligen ej använts några släpor
eller medar, utan de buros hem.

1/ Vanligtast vinterfordon var "drögerna"
i olika former och storlek, de användes
för körning av ved, kol m. m. m. m.

För att hålla lasten av timmer el. dyg.
sammman på drögen, sattes på de uppstå-
ende "okena" fast lodräta "mollstakar".
Desse kunde ofta bindas sammman över
lasten med vedjor tvärs över av gran eller
eke, som värmdes och smoldes sammman

till bindslen. Hovstaparna voro av enstöras.
Bindslena kallades "hovstapare". De
användes dock blott av somliga, andra ha-
de kedjor.

På drögen kunde armar sätas vid slags
håls som helst, t. ex. för götselkörning,
då man körde till kvarnen m. m.
Drögerna hade nästan alltid järnskenor
med eller medarna. Men ofta fanns skenor
påsatte, som var av ske, det kallades
"oskodd drög". Järnet var ej alltså så bra,
ty det tog lätt tag och var tungt.

Några brunnsliga släklar el. dyl. synas
ej ha funnits. Parbörning förekom ju
i regel då man använde oxar, men
med häst körde man blott med en.

Brunnskindor synas ej ha använts vanligt, utan

det var källar o. rögar. Dock fanns skindor
som kyrkslädar. De små enmanssläderna,
i trakten kallade "trollhoppa", ha antag-
ligen ej använts särskilt som kyrksläde.
Kärligen kunde prästen ha en sådan till
sitt görfogande. De voro ju för små om
det gälde att ha plats för hela familjen.

Tråhjuliga vagnar användes för gödselpör-
ningen, för jorckörning vid väglagning
m.m. Annars användes pyrhjuliga
vagnar. Till stenförsling användes "sten-
släpor, som voro enkla, bestå av ett par
stockar på tungen som medar och ett
tvärlån över dem, varpå stenen lastades.
Sylka användas mycket ännu.

Skotkärran, var fört av flera typer, som

Förre voro mycket grova och i regel sådana att den som sköt på härran fick själv bära mycket stor del av lasten, d. v. s. bärflaket sålde ej så mycket fram och ut på hjulet som det gör numera. Handtag brukade vara av träbräder. Hjulen voro av hela träskivor. Äfven hela hjul användes ej på andra vagnar.

I de gamla vagnarnas hjul sålde del nitarna av trä mellan "lötarna", d. v. s. delarna i hjulringen. I var löt brukade sättas 2 eker. I framhjulen hade man vanligen 10 eker och i bakhjulen 12 eker. Numera har man alltid 6 lötar till varje hjul, 12 eker i både fram- och bakhjul. Ekenas gingo rakt genom lötarna, samt voro fastsatta med en kil utifrån i eken,

S.v.s. inslagen mot hjulet centrum. Desputen fanns av järn 3 "klinkanaglar", som gick genom varje löt, en i mitten och två strax vid varje "sköte", S.v.s. mellanrum mellan lötterna. På nyare vagnar har man löt en klinkanagel i varje sköte.

Den äldsta sortens järnskenor för hjulen voro i flera stycken per hjulring, "stumpaskenor", som åtminstone voro i bruk för 60-70 år sen. Man körde med vagnar utan järnskenor på hjulen i bruk hemma, i skog och mark. Även på vagnar för resor till Göteborg, Kalmarstad m.m. användes stumpaskenor. I båda fallen gällde det ju i regel i äldre tid "träbultavagnar".

Näver på vagnshjulen för voro i regel läng-

re och mer avspetsade än nu. Förr hade man då i regel halvbössor av järn i varje ände av navet, som voro 4-5 cm. långa. Halvbössor som gick genom hela navet är inför i senare tid. Ofta voro axlarna mycket långa, i synnerhet på vagnar för resor på de stora vägarna, på långfärder. Som vagnsmönja användes tjära och flöt (mest tjära i blandningen) hoparört. Vagnsmönjan användes beståda på de små tjärbrännorna med gryn. När tjäran "tröt" på resan använde man de vanliga svarta smiglarna.

Åxlarna voro i träbultavagnarna avskrädd med järnbeslag på hela undersidan. Vagnar tillverkades ej så mycket i Mo härad, men än det man själv fick laga

tin. De meste köptes i Skillingarv, de gjordes särskilt inom åkers socken.

För att bromsa i de långa backarna använde man en "skallhake", som var ett c:a 1/2 m. o. 10-15 cm. brett trä, med en ränna i passande för vagnshjulet. Denna var fäst med en kedja i häcken och släpptes ner så att hjulet stod i rännan, det kom alltså att sluta upp att rulla runt på denna vis och blott släpa i träet.

Flakvagn användes i regel ej här i trakterna. Man hade mest häckar, av lålform o. primhäck ("hörninga"). Dessa hade brådbotten! Flåtade häckar användes blott i form av "kolarysser" för träkolstransporten.

Häbrar fyller vanligen endast mellan

häck och säte, bestående av en sorts kro-
liga trån, lösa i bakändan. — Häckar
av bräcken med pinnhäck ovanpå förekom
sj, men man hade stundom ett par låga
bräcken på insidan nertill kring en pinn-
häck av den höga sorten.

Förbindelsen mellan fram- o. bakvagn
var som nu en lång stång, "längan",
och den i bakre "baumpolen" fästa "klyn-
man". Det kunde längas o. kortas efter
behov (för långt timmer t.ex.).

Det blev ofta kallt under körningen och
då värmdes man sig med åkarebrasa eller
genom att springa jämte vagnen.

Före i världen reds det mycket, bå-
de män och kvinnor. Man hade olika sadlar,
för kvinnorna sådana att de hade både benen

på samma ridå av hästen. Särskilda brudad-
lar tykas ej ha funnits. Både män och
kvinnor kunde emellertid ofta nog ri-
da "Skrängsel" (greusle) eller barbaccha.

Vid likköring användes all sorts
härskavagnar. I äldre tid användes mest
likbärer på de dåliga vägarna. Bärarna
bars över axeln.

Jaktbyte brukade ej fraktas hem helt
utan redades och styckades på platsen.
Stort jaktbyte förskön ytterst sällan före (älg,
rädjur). Hena uten m. m.

För bärring, mest av hö o. säd, an-
vändes allmänt den ännu vanliga "höbågan".
Den bars ofta med bärrepet över huvudet
och ej axeln om bågan var mycket full,
annars hängde den för långt ner.

Hästar voro sällsynta förr. De enda, som hade sådana men regelmässigt var prästen och arrendebönderna under Vissafors bruk, samt göteborgshörare. Det var små hästar, ofta elämingar o. gamla svenskraser. I senare tid har många hästar av norsk ras införts. Eländshästarna voro sega, viktiga, sluga, i allmänt bruk, men dock litet för små! För resten användes ju mest oke. För länge sen hände det ej sädan på små ställen att en oke och ett fruntimmer fick dra hopen!

Småland
No 14
Waldhult
1936

— 54 —

5111

Lövtäkt.

Waldhult
Hörsåkers
1863 i Församling
Waldhult

56

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Uttrycket för detta arbete är, att man
"hugger löv", man "byter löv" (i så fall
verklig bytning utan verktyg) eller man
"smer löv" (d.v.s. hugger snell av).

Man tar mest björk, rönne och aspe.
Haspel är ej lämpligt, ej heller ek och
al, som ha för mycket garvsyra, ej hel-
ler pil som "fisksas" ihop då det torftar.

Vid förparandet hugger man
ner träden, godlyckligt vilka storkar
som tas. Grenarna med löv hugges av
med den korta lövkniven. Resterna
blir ved.

Lövgrenarna bindas ihop till "lövstå-
lar", som torftas ute. De kunna då sät-

tas upp på olika sätt. Vanligt är att hänger dem över gärdsgård av vad slag det vara må. Man sticker de ändarna av två kvastar /ändar med avhuggna grenar/ in i varandra och hänger dem så gränle över gärdsgården; alltså med lövusk-ändarna neråt.

En annat lika vanligt sätt är att man helt enkelt ställer kvastarna upp utmed t.ex. den nyss avhuggna trädstammen. Denna lägges gärna med en ända på en sten eller stubbe el. dyl. för att ligga högre och bilda bättre stöel. Mot denna reses så kvastarna i rader med de avhuggna grenändarna i botten och lövuskorna uppåt.

En tredje torvningssätt, som ej är så

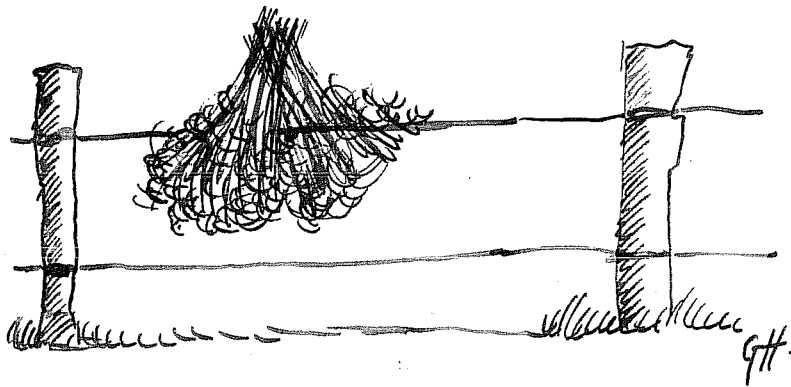
Vanligt är att resa upp avhuggna stammar i en ställning med formen av ett tält, så att alltid topparna mötas i en spets. Stammarna få då göras ungefär lika stora. Mot denna kappbyggnads väggar lutar man på utvändiga kvastarna, som man ställer i flera lager över varandra.

Som regel gäller att det som står förkan fortare än det som hänger. De lär alltid de tre metodernas lämplighet vara så att de två sistnämnda äro bäst.

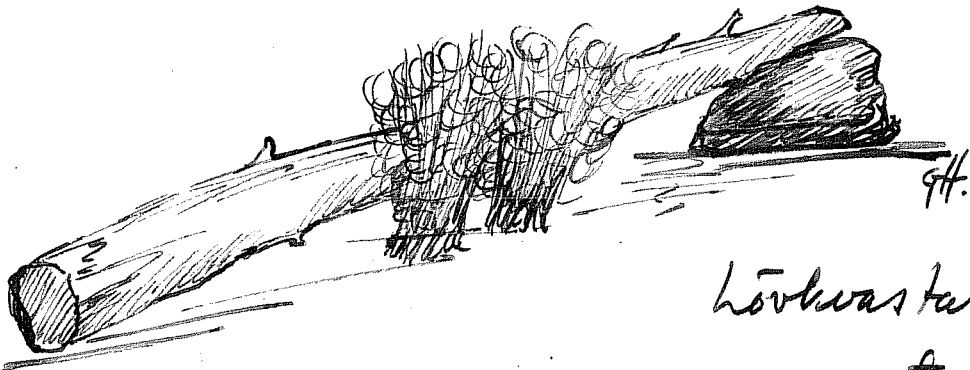
Lövtäkten, som göres under slutet av juli eller början av augusti, ej för sent, användes som vinterpoder. Lövet ges åt fåren, blott i nödfall åt korarna.

5111

Löv tåkt.

Upphängning på
gärdesgård.

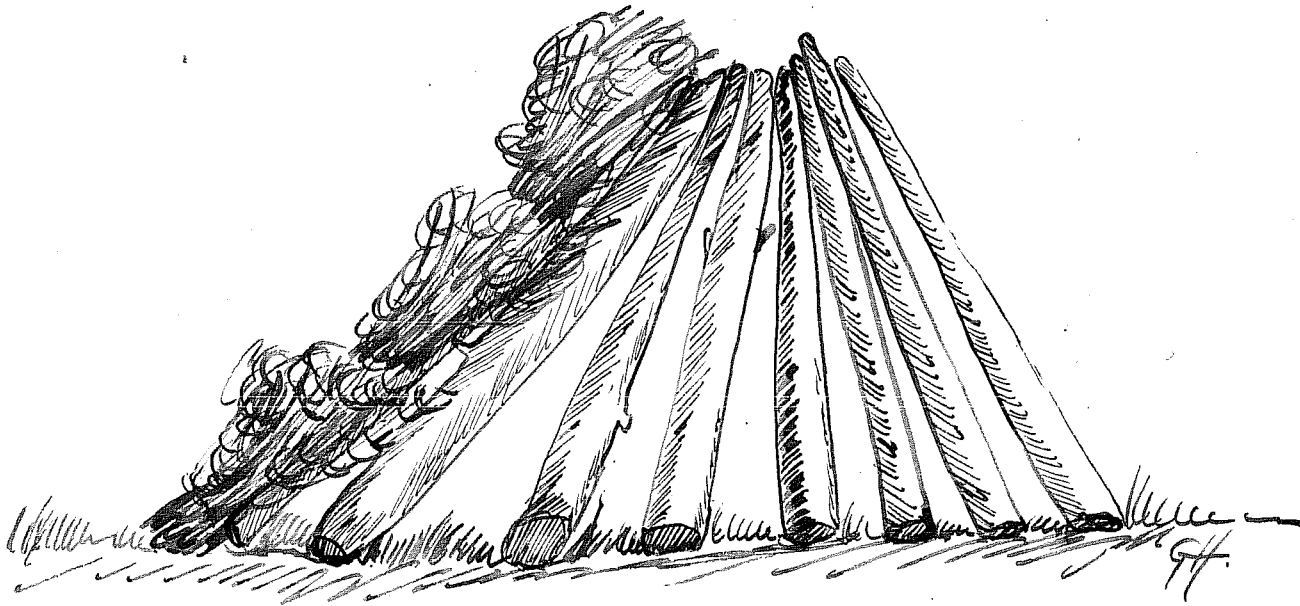
Lövkvastarna resas
upp mot en trädstam.

III 1a

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

59

5111

hökhvornas lutande mot
tältformigt uppställda stockar.

Teckn. 1936 G. Hovröh.

III:6

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

60

Kolning.

Tiden till kolning togs på våren snart, och förr
i tiden togs skogen jämnt om, d. v. s. man
gjorde rent. Många tar man vid kolning
blott avfall och skräp att kola. Priset togs
ej gånst av virket, det drog nämligen
bort värdet av det samma. Milvaden
lades upp i "kryss" eller "stakor", d. v. s.
att timret lades med en ända ovanpå
varannat och stockarna utåt i två sidohögar.
Den undre stå stocken i ett "kryss" lades i
regel på en sten eller en stubbe för att så
mycket som möjligt vara lyft upp över
marken. Milvaden hördes sedan ihop
under den kommande vintern.

För så skogen togs jämnt av anlades

milan på skövlingsplatsen. Man hade grovt
trummer så för tiden, det var ofta stöckar
så tjocka att de fick klyvas; annars gick
inte elden på det. I många fall togs
dock milveden från vedjelen.

Timret sattes i milan så fort det hör-
des samman. Men kolvingen skeddde
visst inte alltid samma år man fällde
timret. Det kunde ligga i "kryss" (stukor)
ett par år, om man ej hade ved nog.

Milan sattes upp på en öppen bit jord
helst så plan som möjligt. Dess mitt
grävdes lodrät ner en grov stock, "hjärt-
stocken", som med skur in i sidan hade
fyra stötker av stock. Detta var till för att
"mila inte skulle vria sig" d. v. s. falla
på sned. Man tämnade vid sidan av

stocken en öppning i timret rakt ner.
Genom denna eldade man. Milans om-
fång var olika, oftast 11-12 fång, då 1 fång
motsvarar 3 alnars spröt.

Över på allt timret lades granris och
sedan jordlager. Det var detta, som kalla-
des "stiebinden". Detta lager var ungefär
7 tum tjockt, utom på "kullen", d.v.s. mi-
lans stopp. Där var det ej så tjockt.

Om man skulle tända på milan, var
man upp gjärstichor, ved, kol m.m. på
"kullen". Där ständes det eld på detta, och
det stoppades ner i hålet, så att det fyll-
de detta. Om milan i alla fall ej
tog eld utan det storknade, fick man
då upp några stockar för att på håll
igen och så tända på på nytt.

Man täppte till hålet uppe på milan,
men hade öppningar nere omkring vid
jorden. Amars hade röken kvävt elden.
Värmen skulle ut men var kunde ej
förutbestämmas. Det berodde på vindens
riktning samt på markens lutning.
Elden gick utmed en ställning och
då ofta mot vinden.

Om röken imade milan kväva och
ej kom ut samt i synnerhet om veden
var mycket torr slog milan sig ("slö
sig"). Då hördes ett puff och det kas-
tades av jord. Man öppnade då mer
neravid. Faran för att milan skulle
slå sig var störst under första ög-
net. Då fick den ständigt vaklas.

Värmen tog sig ut till kanten,

"brunera", under de $1\frac{1}{2}$ - $2\frac{1}{2}$ första dyg-
nen. Det var i botten först. Då täppte
man igen hålen på milans motsatta
sida (med jord).

Sen skulle man gå hemme att
"gå på stöta". Man gjorde då rännor
runt om nere vid botten, 2 dylika
"stötar" gjordes att var sitt häll från
den punktet där elden gått ut. Man
tog då bort täckningen nerevid. Här
tog man bort "fautt", d. v. s. förbränd
milved, som bildas mest i botten.
Dessa fick kolas sedan igen i en
särskild liten mila, "fautafaut" kal-
lad.

Vår detta gått runt om milan
var kolningen färdig. Det kunde

Å c:a 14 dagar.

Sen stäckades igen för ett eller två dygn att svalna. Det fick nu vara tillsyn var dag annars kunde jorden rinna ner och kolen ta eld igen. Sedan revs milan.

Nu mera gör man så att man tar skikt uppifrån (horisontella) och räfsar ner med kolharkerna, grova häfsor med taggar av järn. Jorden faller då ner och släcker det mindre i milan. Se fig. IV: C.

Enligt äldre metod tog man fram kolen ur milan i skikt som var nästan lodräta. Ett dylikt skikt, som berörde hela kanten, kallades ett "blep". Man grävde sig smala vägar in på var sida om ett

"blek". Dessa vägar gingo ungefär radiärt i milans bottenplan, och voro tillräckliga för att underlätta kolens utlagning. Blekets måktighet inom milan var godtycklig och mest beroende på kolens beskaffenhet. Om det var mycket eldfärgt, togs mindre blek. Denna metod tog flera dagar i anspråk för milans rivning. Farten togs alltså ut såsmåningom i botten. Man fick stila och bära vatten. Stort vatten drag måste alltid finnas nära en mila för släckningen. Om milan var på 14 fäng d. v. s. om kretsen var 42 alnar, vilket var en bland de större milorna, så var arbetet tungt. (se: fig IV: b).

Kolen samlades i en "kollad",

som byggdes upp invid milan. Den lastades in efter hand och till sist lades tak på alltsammans. Man låg kvar vid milan ett dygn sedan lasten var full om eld skulle uppkomma i kolen igen. Kolen kunde ligga i år eller mer i lasten innan den fraktades bort, beroende på dåliga vägförhållanden / kälmar m. m. / till platsen. När kolen kördes bort ut i marknaden lastades den i stora häckar, "kolarysser", i regel rymmande 12 tunnor, d. v. s. 20 hl. 1 tunna = 165 liter.

Invid milan ligger slutligen "kolhyttan" en liten spetsstoppig uppbyggd av trävirke med jordtäckning, var i kolarna bodde. Här fanns en liten

öppen hård, på vilken man lagade mat,
samt bräcker vid sidorna. Under första
dygnet av kolningen var jorau för tung,
håvåvande tjärpöj stor, innan milsten
"tat ut". Denna rök kryper utofter
marken och kan komma in i kol-
hyttan också till de sovande kolarna, som
sätunda omkomma.

För kolade man på försommaren,
innan slättern, så att det var gjort
till midsommar. Numera får man ej
lov att göra upp eld i skorpen efter den
1 maj, står för sker kolningen numera
i september - oktober.

Strax efter den vanliga milstens
kolning skedde kolningen av fauten.
Det var ofta samma dag som den

andra revs. Man satte upp den mindre
milan på samma sätt som den stora.
Faut - vedlen sattes ovanpå varann
här.

För antändningen hade man här följande
anordning: man satte upp 3
stakar i marken och en bit faut
mellan dem samt en hank att fästa
en bit faut i. Den övre fauthit
togs så bort då man skulle tända,
då hade man ett hål ner i milan
att elda i. Stakarna stöckas upp lite
högre än "stibbriga", fauten var 2-3
dm. långa. Se fig. IV: d.

I fastmilan tar elden ej "utgång"
ty fauten är liten; elden går liksom rakt
omkring inne i milan. Den del

- 67 - 5111

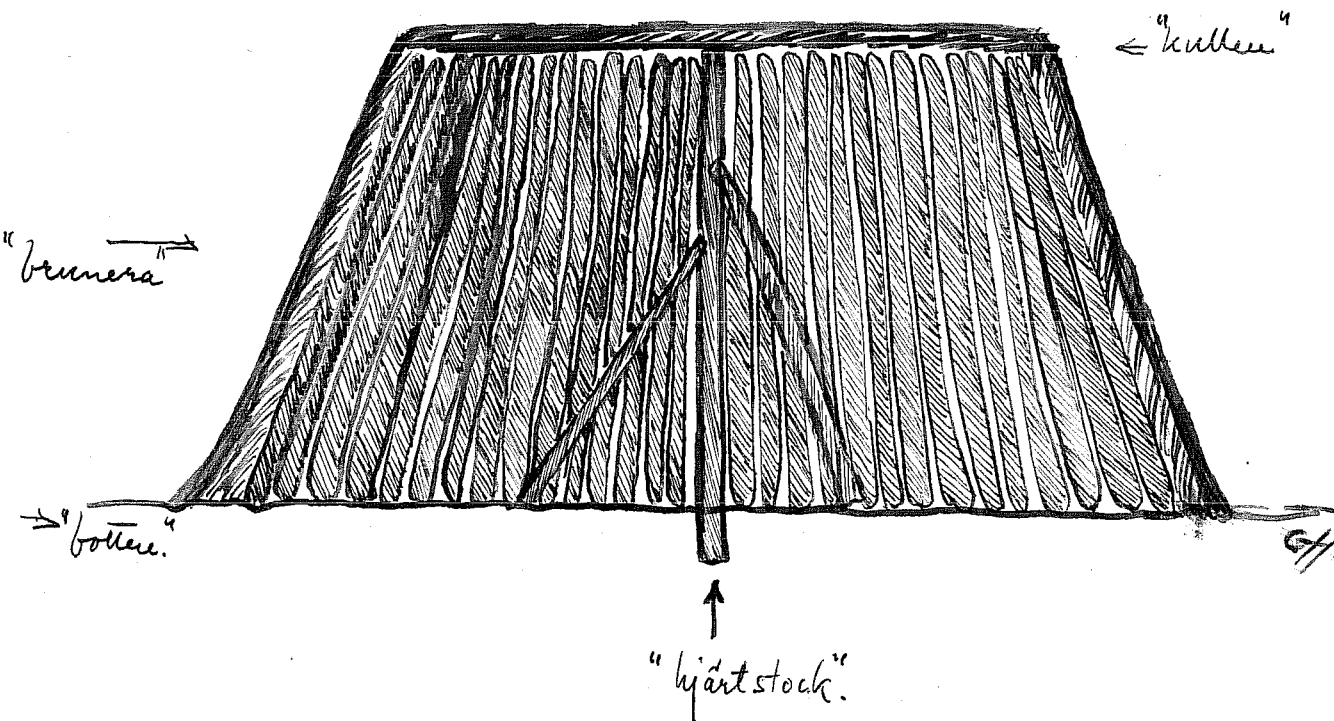
var en stor mila, kunde fanten ge
ändå till 3-4 ryssar kol. Fantmilans,
"fantafantens" kolning tog 4-5 dagar.

71

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Kolning 5111
 Schematisk skiss av en
 vika i genomskärning.

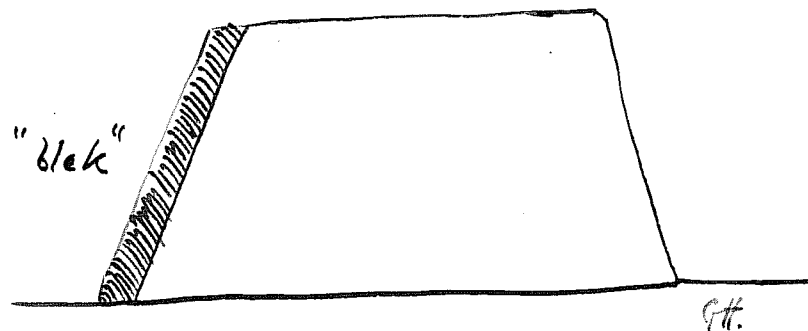
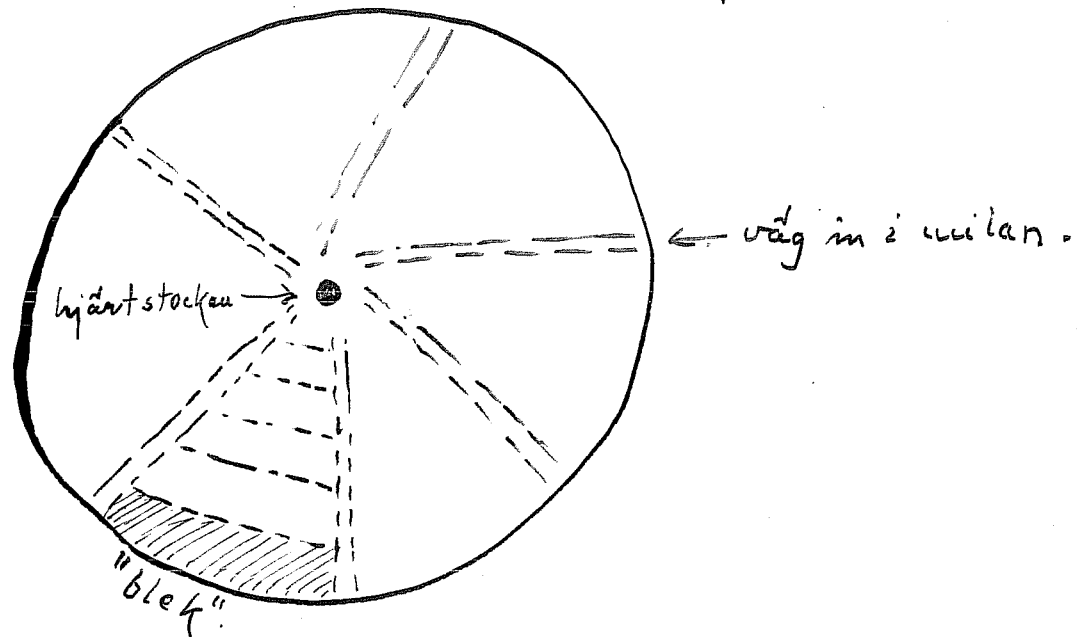
IV:a
 LUNDS UNIV.
 FOLKMINNES-
 ARKIV
 72

Skriv endast på denna sida!

Teckn. G. Hovroth 1936

Kolning 5111
 Nilans rövning.
 Äldre metod.

9H.

Tech. G. Koberle 1936.

Skriv endast på denna sida!

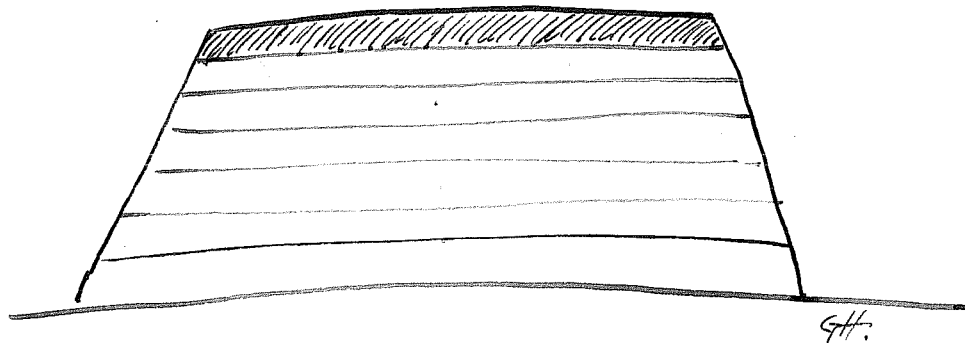
IV: 6
 LUNDS UNIV.
 FOLKMINNES-
 ARKIV

73

Kolning.

5111

Chilans rivning.
Nyare metod.

IV: c.
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

74

Skriv endast på denna sida!

Techu. G. Höbrol 1926.

5111
Kolring.

Fantmilan.

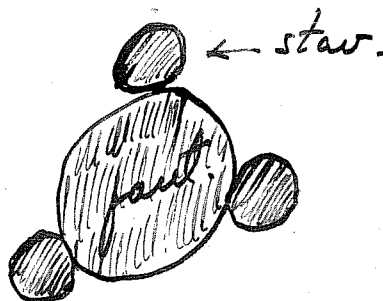
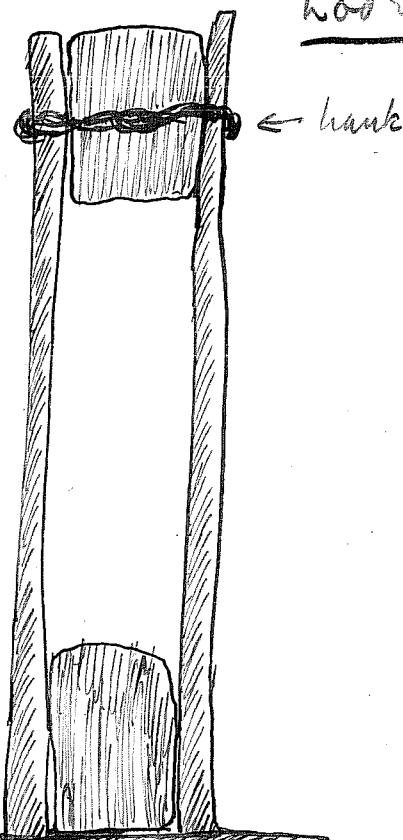
Putäandring sanordning.

IV: d.
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

75

lodrät genomskärning.

för ishållets skull är löst
här är de tre stämorna ritade.

Horisontell genom-
skärning.

Tech. G. Hlobok 1936.

9.11.
Skriv endast på denna sida!

ten, "jatta I shall gifta er. Ja, hur var det
om vi hette". — "Jassa, deander, ja
visst, men "le" är inte på modet nu, utan
nu skall de va grinn", så vi skriver väl
grinnander"! —

Till prästgården i Stengårdshult var kom-
men en ny ung prästkandidat, som var
mycket frägsam mot ortsbefolkningen
om allt för att se hur den hade redta
på sig. En gång skulle denne åka bort
och på vägen frågade han drängen, som
hörde om allt möjligt. Slutligen kom
de till en vägvisare och prästen sa: "Vad
kallar vi den där för?" Drängen sa:
"Den kallas präst!" — "Hur så?", tyckte

- 70 -

5111

prästen? - "Jo, sa prästen, präst för det
de du, som visar vägen utan att själv
gå den!" - Sen tog prästen.

På Nissafors bruk levde tin för endast
några år sen en gammal smed, Lickman,
som ljög alldels förfärligt med den
trovärdigaste min i världen, han var
föresten enögd och med stort skägg.
Denne var på bruket under Löwenskjölder-
nas tid (Salomon Löwenskjöld). Under den
tiden skals det berättat från säteriet och
bruket av den underlydande befolkningen.
Det märktes ej så mycket då bruket var
förmögel ändå. Det tillgäddades även myc-
kel. Men så kom det en förvaltare

Skriv endast på denna sida!

78

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

det som lät inköpa en kolossal hund,
som skulle hålla ryppsikt på det hela.
Och nu blev det allt besvärligare för bö-
terna och folket att stjåla eller tjurjaga.
Man beslöt att man på något sätt
måste bli av med hunden. Man slog
sig samman och dickman fick uppdra-
get. Han köpte då iboden en massa
bollar. Den gav han hunden en dag.
Den stora hunden slög en hel massa.
Men så tog det slut och med den siste
bullen blev hunden som tosig. Den satte
av att springa utåt landvägen, och stan-
made inte förän i Gislaved, där ~~den~~
"drog han, let!" I bullen var instoppad
en lordyvel!!!

Nyssontalade ricksmän gick en gång på Nissastegen mot Gislaved. Då kom en bil med ett par herrar i. De stutade, men ricksmän gick åt sin vägen. Då de kom fram till honom, stannade de och frågade vad han menade med att gå åt sin vägen. Han sa då, att han var på väg till Gislaved och skulle betala skatt; han hade med sig 20 kr. till vägskatt; och då får jag gå på vägen!

För fanns en "godare" (arrendebonde) under Nissafors fideikommiss, "Håken" i Wetebo. Han kom en gång och skulle göra upp räkenskaper med förvaltaren Schmitz-Löv

på Missafors. Denne, som var en spejver,
tog fram malörtsbeänvint som använ-
des mycket fört, och sa: "Ja han får
väl ha en!" Och "Håken" tog gärna emot.
Den sa' Schmitertö: "Å så får han väl
ha en i den andra skamken me!" —

Ja, det hade han intet emot. När han
stod den sa' han: "Nej, jag tror de verk-
ligen den kom i samma skamk!" —

"Ja," sa' Schmitertö, "de får han väl ha
en till så han kan klara sig hem!" Och
det fick han.

Småland
Mölkedal
Waldshyttan
Född 1936

5111

~~74~~ Gummor Högström
Minus Andersson
Född 1863 i Sjöndal

82

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

En smed vid Nissafors var och fiskade
vid Hammarsjön. Han fick en stor gädda,
så stor att det blev frågan om vem skulle
vinna av de två. Gäddan drog ut honom
i sjön och han kom "skränke" (gränsle) på
den och fördes av den till andra stranden
av Hammarsjön där han kom i land. —

En gammalt uttryck är "oåla våra". Det
var t. ex. en gubbe som reste till Värnamo
marknad och handlade oar. Där söp
han sig full och lå sig att sova intill
en gärdesgård. Han stack handen genom
gärdesgården och fann till sin förvåning
att där var "oåla våra" utanför! Det
vill säga "gott utrymme" eller "hela världen"
eller dylikt.

Småland

Acc.nr. 5111

Uppt. av Gunnar Hobroh, Håsléholm.

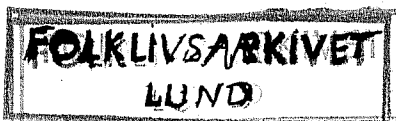
Mo härad

Berättat av: Minus Andersson

Valdshult

Född år 1863 i Svinhult. Valdshult.

1936.

Tjärbränning.

Tjäran brändes, dels i små järngrytor mera för husbehov, dels i s.k. dalbrännor. De förra var av den allmänna sorten, bestående av en upp- o. nervänd järngryta fylld med furved, vilken stod på en stenski-va med ett litet runt hål i genom vilket tjäran rann ner i en spann el. dyl. undertill. Ovanpå grytan lades en massa bränsle och tändes på.

Dalbrännor anlades på följande vis. Man skalade först av barken på sörsidan av furet, Sedan fick det vara några år, under det däri samlade sig en massa tjära. När man så skulle bränna tjäratog man och högg av stickor på dessa furstammar på ytan/utan att träden fälldes/. Detta var på sommaren. Man bar så ihop detta i skogen och samlade det där tjärbrännan skulle anläggas. Det var mycket arbete med detta hopsamlande och bärande av stickorna, däri deltog lite var av gårdens folk, och bärning var tvungen då inga vägar fanns ute i skogen just.

Tjärbrännan, "dalbrännan", anlades som namnet säger, i en dal, d.v.s. i en backsluttning/"li"/. Där grävdes en dikesliknande fördjupning som var vidare uppåt och något smalare neråt/"älla", pl. "åller"/. Längden var olika, men kunde vara upp till 12-18 alnar; de voro ej rätt djupa, blott ett par fot. Sedan rev man ner stora, långa granbarkar och la dem på botten, i dessa skulle tjäran rinna. Sedan ställdes de hopsamlade stickorna rätt upp, så tätt man kunde i det grävda diket. Därpå höggs en ränna av trä, som sattes i nedre änden för tjäran att rinna ut genom, och ett kärl ställdes nedanför, som tjäran samlades i. Sen lades granris och jord över gropen, så att den "stybbades"/i stil med kolmilorna/. Härefter tände man i övre änden och satte till en smedjebälg där. Den fick vara i gång ständigt, så att en man fick driva den så att den hölls igång under hela bränningen. Man fick stå natt och dag och blåsa. Det kunde ta en hel vedka/bälgen brukade flyttas succesivt neråt brännan./

Så rann tjäran ner och som rest fick man träkol, som även noga tillvaratogs. Sedan hade man en stor kopparkittel, som rymde ungefär

2 tunnor. Man grävde en fördjupning som murades med sten i sidorna samt med utlopp, och här sattes kitteln på. Man kokade så tjäran här, det tog oftast flera dar och det fick passas noga, att ej något rann över i kitteln. Man fick härigenom beck"/"bek"/, som östes på stora tunnor, som man gjorde själv; de voro ungefär så stora som gammaldags träfotogensfat, men ej spetsiga i ändan/, Så kördes becket till Jönköping och Halmstad, där det såldes efter vikt. Man körde med oxar. Betalningen var olika men man fick mer i Jönköping än i Halmstad. Denna tjärbränning har man hållit på med under 1700-talet och frampå mitten av 1800-talet. Då fanns en dalbränna hostnästan varje bonde, men man brände inte precis vart år.

Tjäran från dalbrännorna såldes helt och hållet, men hembränningen av tjära i de små järngrytorna använde man själv, till den användes som nämnt furstickor gärna uppblandat med djurben med mycket märe i eller något fett. Denna tjära användes till skosmörja, vagnssmörja m.m.

Att märka är att vid all denna tjärbränning gick terpentinen förlorad, d.v.s. den kunde ej fränskiljas.

Om vägar o. handel.

Vägarna voro mycket dåliga förr, så att man bar allt, ved, hö m.m. Som ett ytterligare bevis på dåligt väglag kan nämnas att man ofta hade likbårar i kyrkorna, att bära kistorna på emedan man ej kunde köra med vagnar. Flera vintervägar synas ha funnits, men ej med synnerligen bestämda banor, de togo över myrar, mossar, sjöar vad de kunde. På dessa kördes bland annat mycket kol i dessa trakter, där man milade mycket förr. Den mesta köringen var överhuvud om vintern. Man märker än i dag ofta ett påfallande stort antal "drögar" av olika format på gårdarna i trakten/5-6 kunna ligga uppstaplade på varandra/, och då ser det ju ut som en tanke att vinterkörningen spelade stor roll! Man körde ofta med oxarna hela vintern, emedan de fingo beta om sommaren. Kavelvägar synas ej ha varit särskilt vanliga här, men ha i stället skrädda syllar så långa man fick tag på, på längden av vägbanan; dem red man över mycket. Släpor ha ej varit

vanliga. Mer använde man träaxlakärror med två hjul, som man balanserade på lämpligt sätt. På dem kördes en del timmer, och då ej skaklar och svängel användes på dessa vagnar bands hästen vid eller rättare mellan två långt framskjutande timmerstockar på lasset. Hjulen kallades "bultahjul" och voro utan järnskenor. Under vagnen brukade hänga ett stycke urholkad stock vari man hade tjära för smörjning av vagnsaxeln. Denna tjärpyts kallades "smörjeburk", och hade vanl. lock på.

Man körde ofta till Jönköping i stora sällskap, där man sålde trävirke, och köpte upp varor att ha med hem. I ett tidigare tidskede körde man mer till Göteborg, dit det var 17 gamla mil. Man handlade mest med smör, humle, skinn, ull m.m. Som avsättningsprodukter. Man vågade ej gärna köra ensam dit, ty befolkningen i vissa trakter på vägen /Bollebygd/ var ondsint och kunde ta sig för att prygla körarna, detta emedan den ansåg att smålänningarna förstörde marknaden för dem, så att de fingo sämre betalt.

Gårdfarihandel har ej bedrivits av bygdens folk, den hörde västgötarna till, de bar mest sina varor i kolossala bördor, eller körde någon gång om det gällde tyger.

Man for till marknad på många håll. De viktigaste marknadsplatserna voro: Gislaved, N. Unnaryd, Skillingaryd, Gällingstorp/i Vgl. nära gränsen/, Jönköping, Svenljunga, Westbo-Ås. Smålands Rydaholm, Vricksta m.fl. Till en del av dem var det långa vägar på många mil. På marknaderna handlade man mest med oxar, hästar o.dyl. Dit körde man i regel ej i sällskap, utan ensamma. Många gick dit, det gick mycket på den tiden. Så hade man med mataskrin och brännvinsflaska.

Vid kyrkbacken förekom förr handel med snus, liar, sänner m.m. Det var på söndagarna under tiden närmast innan slättern. Det var vissa gubbar som tog hem hela lådor med snus från Göteborg. I lådorna rymdes 1 skpnd. Annars dundrade prästerna mycket mot denna handel, på den tiden då de hade mycket att säga till om!

Körslor av olika slag som näring var mycket vanligt på vintern. Då körde man mest skog, sparrar, plank, sliper m.m. till stationen. Man körde på vagnar och kälkar. Viktiga voro körslorna för amnendebönderna, under Nissafors fideikomiss. De fingo köra mycket. Bland annat körde de järn: stångjärn från Nissafors bruk till Jönköping och tackjärn från Rasjön till Nissafors. De voro i regel ute i stora sällskap. Vägen från Rasjön till Taberg gick över myrar och annan

oländig mark, den kallades "Stenvägen". Där kördes mycken malm, men den användes ej numera. Beträffande sjöleder synas de ej spelat stor roll i häradet, flottningen på Nissan har ej börjat förrän på 1870-80-talen till Nissaström m.fl. bruk.

Tattare fanns ej i häradet. De närmaste bodde i Byarum nära Skillingaryd. De flesta av dem ha numera flyttat till Västergötland. Men man hade dock kännning av dem. De voro illa sedda för sitt pockande, tiggande och snatteri. De kom med lite korgar och sålde och männen voro ofta förtennare. Men de fuskade med förtenningen, de blandade bly i så det blev giftigt. Ofta kommo de dragandes i hela familjer och då fick de ligga i en höhackavagn med hö i. Hela vagnen kunde bli full av dem. De tiggde och fick hö, halm, avlagda kläder, skor m.m. En tattaressläkt, Henrik, var rackare inom häradet, ehuru han bodde i Byarum. Han eftersändes om en häst, en katt el. dyl. skulle flås.

Hägnader.

Gärdesgård, som är det vanliga namnet på all hägnad i trakten, bestod av två slag: "5 par" och "1 par". Båda slagen bestod av långa störrar, "troler", som lades lutande på uppstående stavar i marken, bundet med "vejer". Vidjorna skulle vara grankvistar som sveddes. Detta skedde ute i marken ofta nog utan stor hänsyn till eldfaran. Numera är bestämt i lag att värme ej får uppgöras i skogen eller ljunghägnaderna under viss del av året. Gärdesgårdarna byggdes och lagades fram för allt på våren. De övre trolerna i gärdesgården kallades "nackatrol" och låg på hank på varannan stavepar. Mitt i gärdesgården möttes en trol från marken och en från överkanten, nackatrol. "5 par" - gärdesgården bestod av långa troler, så långa man kunde få. "1 par" - gärdesgården var av mycket kortare troler, varje gick ju till marken här, de voro alla lika långa, cirka 4 alnar och med hank för var och en.

Stengärdesgårdar användes mycket lite i trakten och de som nu finns rivs ofta ner och tas till stenkrossen. Dessa gärdesgårdar lades alltid så att de höllde innåt, man lade grövre sten vid kanterna och småsten inne.

Kring trädgårdar vid husen sattes upp staket, bestående av lodräta

stakar i marken med två stavar på tvären, samt list eller ribbor spikade /lodrät/ över dessa. Vissa mindre områden, såsom fårhagar, omgavs med gärdesgård av vanligt slag.

Öppningen i en gärdesgård, där man har stänger "å skyttla med" kallas i dessa trakter "gap". I annat fall, då grind av något slag finns, kallas det "le." På grinden/"leet"/, som var av flera söter, fanns i regel en mittpost, som lätt förstördes genom att vägfarande med parhästar med vett och vilja körde på densamma med stängen, så att den knäcktes.

Stättor/ej ortbenämn.!/ voro ej särskilt vanliga, de gjordes enkelt, av två stora stenar mitt för varann på var sin sida om gärdesgården, eller och byggdes en trappstegsliknande ställning upp av bräder på pålar.

Ingen särskild syn fanns på gärdesgårdarnas duglighet. Man lagade dem när som helst, då det behövdes. Var och en fick hålla dem i ordning och själv betala skador, som skedde genom hål o. dyl. på dem.

Linodling.

Linet kallas i Mo härad mest "hör", ehuru i senare tid folk som vilja vara finare på det använda ordet "lin." "Hören" såddes på våren, ej vid bestämd datum, men det blev ungefär samtidigt med havren. Det var med det sista man gjorde om våren. Sedan skördades det fram i augusti, då det brukade vara moget, ungefär samtidigt med moget korn.

Man band nu först samman det i "lockar", d.v.s. buntar, som hängdes upp på gärdesgård el. dyl. Där skulle det torka, vilket kunde ta blott ett par dagar under gynnsamma omständigheter, men även kunde ta mer än en vecka.

Sedan "repade" man det på repän, som var en rad taggar satta på en bräda. Taggarna kunna vara antingen av trä /som kanske ej varit så vanliga här emedan sagesmannen ej kände till dem/ eller av järn. Repningen tog bort hella knepplet, d.v.s. avlägsnade fröna.

Sedan "rötades" linet, så att "tågera" lossnade. Det las då ut på ängsmark, helst klövervallar. Om det var varmt, och regnigt och gräs på vallen röttnade det fort. En del rötade linet i sjön, där det

las ner i stora knipper.

Sedan togs det till bastan eller på många ställen lingropen, där det torkades vid värme. Men detta skedde i regel ej förrän fram i oktober, ty man hade ej tid förr. Samtidigt härmed skulle linet brytas. Det skedde medan "locka" var varma från bastan. Brytningen skedde dels med stora bråtor, dels med jämförelsevis små dylika, s.k. "klöfter". Båda voro gjorda som stora knivar av trä fästa i ena änden av ett ställ. I andra änden var handtag och man la linet tvärsöver bråtan och högg med knivträna. Härefter skäktades linet med knivlika handträn på en uppstående plankan som "skäktestol". Detta var för att "ble så me skävera".

Sedan häcklades linet i "häcklorna", som voro brädbitar med en samling spikar på en skiva på mitten, där linet drogs genom. Detta skiljde blånor och tågor åt. Sedan var det färdigt att spinnna, då man alltså spann blånor och tågor var för sig. Tågorna var bäst, men blånorna sämre, användes ej till så fint linne. Spinnandet höll sedan på under hösten och vintern om kvällarna. Det ansågs att man nog borde vara färdig med detta till jul.

Här i trakten hade man ordspråket: "Man kan gömma ull till det blir mull och lin till det blir gull".

Om löner m.m.

En piglön uppgick under tiden från mitten av 1800-talet till fram mot 1870-talet till 20-25 kronor jämte ull och lin. En redi dränglön var vid samma tid 50 kronor jämte 2 par stövlar, 2 skjortor samt strumpor. Man fick förr i världen ej mer än 30 kronor för en redi ko. Man gjorde ju nästan allt hemma på gården på den tiden, så att det var inte mycket man handlade upp. Men så var ju pengarna också mindre värda så att man använde ej så många.

Man beredde ju själv linet, hampa hade man till rep o. tömmar, rep snodde man själv. Kläder och skor gjordes av byskräddaren och byskomakaren. Dessa voro tillsatta för visst distrikt, vars storlek berodde på folkmängden och områdenas storlek. En kunde vara för en socken, i större socknar kunde finnas flera.

Man köpte en rel. liten mängd fotogen som egentligen blott användes i stallykta, ej inomhus. Där hade man som lyse den öppna spisen. Och då det gällde att köpa socker kunde flera bönder så sig samman om en sockertopp. Kaffe var ej vanligt förr, ej vardagsdryck. Man levde enkelt och med små behov förr i tiden och gjorde det mesta åt sig själv.

Vargjakt.

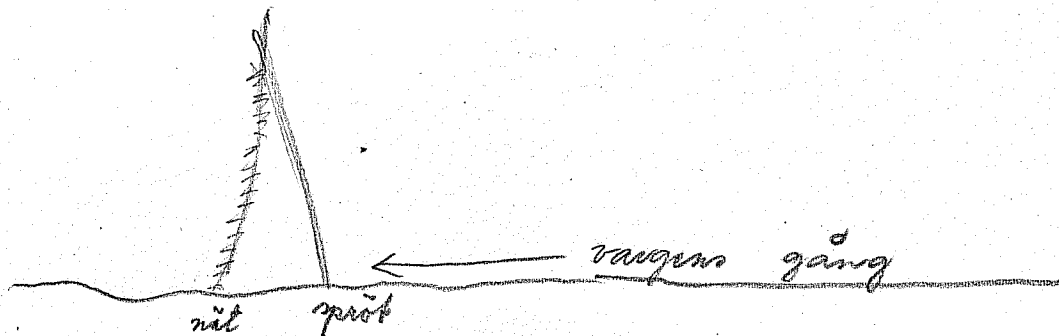
Då man anställde vargjakt, sändes "skallbud" d.v.s. muntlig tillsägelse att infinna sig på viss plats med spjut och garn. Detta bud måste man genast låta sända vidare till grannen, om detta underläts och buden stannade fick man böta. I och för jakten på varg skulle då en person gå från varje matalag, det var ju vanligen karlar, men om ingen sådan fanns till hands, kunde kvinnor få gå, ty någon måste sändas. Som organisatör av det hela stod "skallfogden", som ofta var utsedd för livstiden,

När man fått reda på var ungefär vargen befann sig "ringade" man den, d.v.s. inringade den inom ett visst område. Men man kunde få gå länge innan man hade den på bestämt område. Och då fick man gå och följa fjäten, och blev det kväll och mörkt så fick man lysa med bloss och fortsätta sökandet under natten. Så kunde man komma långa vägar åstad, och kom man då till en by kunde man anmoda folket där att fortsätta jakten. Det var de också tvungna till om det så var mitt i natten. Även förekom det sommarskall efter varg, ehuru vinterskall var vanligast. Men det kunde hända att vargen om sommaren sökte komma åt boskapen. Då satte man efter den dels från sidorna dels bakefter.

De som gick bakefter, "drevet", skreko, sköto, blåste i lurar, slog på grytlock m.m. för att skrämja fram vargen.

Varggarnen synades en gång om året. I ena kortkanten av garnet satt pinnar, att fästa samman med grannens garn. Dessa pinnar kallades "sköttlar". Man hade vidare "spröt" att hänga upp garnen på. Det var långa smala störrar med en liten klyka i övre änden att hänga garnet på. I utrustningen ingick utom garnet, spjutet också ett "spröt". Spröten voro ofta järnskodda i nedre änden, detta för att de lättare skulle kunna sättas ner i den ofta frusna marken. De sattes upp lutande

och garnet hängdes på så~~nt~~ att det väl nådde marken. Så var det en lång töm med varje garn, som bands i ett träd. Garnen, som sammankopplades till en lång rad, sattes så att vargen skulle gå i sprötens lutningsriktning. Se nedan!

Folket som deltog i jakten bestod av tre partier: dels drevet, som följde och jagade fram vargen, dels en del folk vid garnen, som skulle passa på när vargen kom dit, dels en rad skyttar/"sköttskrämma" någon stans mellan drev och garn, som sköt och skrämde fart på vargen. Man skulle alltid använda spjut mot vargen. Det var ju stor risk att skjuta på folket om man använde bössor. Men somliga sköto faktiskt vargen. Vidskepligt folk ansåg att man ej skulle skjuta varg, ty då tog den kor.

Vargen flåddes alltid genast i skogen. Kroppen brände man upp där. Det var ju i regeln på vintern och man kunde ej för tjälen gräva ner den, utan kunde lättare finna en del ved och bränna. De sista vargarna i Mo härad togos på 1850-talet.

Vargarna voro mest enstaka, ej så mycket i flock. De kunde ibland förfölja folk på natten. Men man skulle då bära en "trola"/~~en~~ gårds-gårdsstör/ släpande efter sig, så gick den ej på en. Den kunde gå med nästan hem men höll sig hela tiden bakom stören. Dock betedde den sig ej så om den var i flock. Vargarna var för eld och järn/likso^(rädda?) räven/.

En saga berättar om att smålänningarna hämtade en gubbe från Finland, de kan ju ofta mer än andra, och den han landsförviste vargarna. Men, sa' han, nu har Ni blivit av med vargarna, men något otyg skulle I ha; och så fick dom de stora rättorna! Enligt andras medning beror vargarnas försvinnande på att järnvägarna byggdes som skrämde bort dem! De gå ju ej över järn!!

Någon enstaka här i trakten har även använt gropar för vargfångst!

Svedjning.

Svedjningen har slutat upp vid litet olika tid på olika ställen, men många svedjade hela förra århundradet. Troligen har man ej svedjat på Nissafors säteri, ej heller på Domänstyrelsens skogar.

Svedjningen började med att man fällde träden någon gång strax före midsommar, då annat arbete var slut. Den tiden var lämpligast, emedan då kommit nya skott på träden och det ansågs vara bra för jorden. Detta i sin tur var av vikt för betet, som man lade an på mycket förr. Skogen fälldes med såg och yxa. I äldre tid användes ej såg utan blott enkla yxor. Då sågen var med gjorde man som ännu är allmänt brukligt, man sågade på ena sidan och högg på den andra. Skogen man fällde var ej synnerligen grov, mest ungskog, bara halv vuxen. Då man fällde använde man sig delvis av blåsten, som fick bryta ner träden efter en del sågning och huggning. Om det fanns mycket ljung, lingon- och blåbärsris, då skogen var gles, var det dåligt för rågen, man sådde. Marken skulle vara täckt av tät skog och sådan att den var full av "mås."

Skogen låg sedan i regel 2 - 3 år. Detta för att rötterna skulle dö ut. Skogen låg alltså ej upphuggen. Men vissa högg upp den och tog undan själva veden till milved, medan ris och grenar låg kvar. I så fall brändes detta samma år.

Tändningen av svedjan/på tredje året/ i vanliga fall i slutet av juni eller början av juli. Detta tog en eftermiddag. För att skydda sig mot eldens spridning i kringliggande skog, gjorde man en jordgata kring svedjelandet, "röijan", d.v.s. man rensade en remsa runt om landet från buskar och ris. Dessutom fick man ha gott om folk, mest grannarna, att vakta elden. Man använde sig även av ett gott och enkelt medel: man högg en stor gran där man virade en hank om så den liknade en kvast. Denna doppades i vatten och så släckte man med den.

Man sådde sedan råg, samma höst. Denna råg var av mindre sort än den vanliga, den "var småer o sämre", den kallades svedjeråg. Halmen av denna råg blev hård och motståndskraftig, och användes därför gärna att täcka tak med, halmtak voro vanliga förr.

Rågen krattades ner med en särskild kratta. Den bestod av ett långt skaft vilket nedre ände var något bredare och flatare böjt, så att de pikar av järn, som satt i där kunde komma i jorden utan att man behövde böja sig så mycket. Sagesmannen har aldrig sett krattor

bestående av blott en rak gren som skaft. och några smågrenar/naturligt vuxna/nere i /i st. för järnpikarna/. Att märka är att intet annat redskap användes på jorden i "röijan" än denna kratta. Marken var för full av stubbar och sten för att man skulle kunna köra med någon sorts plog eller harv. Det kunde vara så svårt med stubbar o. dyl. att man för att få ner rågkornen i någon jord, måste vända krattan om och mylla med änden av skaftet.

Man fick på samma grund lov att meja med handskära. Liar kunde ej användas här. Sedan fick man ofta bära säden flera kilometer innan man kom till en väg där man kunde köra hem. Stundom "städdes" den till en stor stack på svedjan med grane över. Det var ej i neker då. Sedan kunde det hämtas hem under vintern. Ibland krakades det hemma invid. Även krakning av vanl. slag användes naturligen i skogen, då det måste torkas.

När man bar hem det bars det vanligen i höbågar, däri man skulle ta minst 10 neker, ofta upp till 20. Några former av släpor med häck på el. dyl. kände sagesmannen ej alls till.

Svedjerna anlades i regel av varje bonde för sig. Men troligen kunde flera svedja ihop förr då man hade stora skogsmarker tillsammans. Då fick man säden efter storlek på hemmantalet, så att t. ex. $1/8$ fick hälften så mycket som $1/4$ o.s.v. Dessa stora gemensamma skogsmarker utanför de andra ägorna kallades här "hopamärk".

Man brände aldrig en svedja mer än ett år. Man blandade luttåt och timotej i rågen samtidigt som den såddes. Något annat brukade ej sås eller sättas på svedjan. Efter några år blev det god gräs-^(b?)lotten. Bara man fick in "ven"/vanligt förekommande gräs, namnet erkänt av hushållningssällskapet!/ i marken, så blev det bra.

Då svedjan var sådd med råg skyddades den mot kreatur, som betade i skogen omkring genom att man stängde med vanligt gärdesgård. Till den fanns det gott om material i ungsbogen, i synnerhet vid svedjans kant. Denna gärdesgård togs sedan ofta hem och användes där som stängsel.

På vissa ställen växte mycket ljung på "röijorna"/"fällorna"/, som brukade slås åt fåren. Men på sådana ställen blev den återuppväxande skogen alltid gles.

Byorganisation.

I sagesmannens trakter synes byorganisation över huvud varit svagt utvecklad eller mycket tidigt förändrad. Vid förfrågan om diverse detaljer i bystadgar visar det sig att man ej synes ha haft några bylagar, utan gått efter allmän lag för väghållning, bygge m.m. Många saker såsom tjurhållningen m.m. fanns ingen skriven lag om, men detta ordnades genom ganska enkel personlig överenskommelse. Äldermansinstitutionen kände sagesmannen inte till, ehuru det var vanligt att bönderna i många stycken följde en äldre och erfaren bondes råd och anvisningar i många fall.

Som exempel på de oskrivna personliga överenskommelserna kan även nämnas, att man bestämde för vart år att en bonde valdes som skyldig att ta hand om luffare o. dyl. inom socknen. Det räknades för 50 öre /48 skilling/ för mat i tre dagar och 1 riksdaler för mat o. rum över en natt.

Jakt på grävling.

Denna jakt, som ju gick bäst i maj månad tidigt om morgnarna, ungefär kl. 5-6, skedde ju oftast med hössa som nu. Man stod då på lur alldeles stilla och väntade i närheten av boet, "hiet"/hie = vbo för grävling och räv/, på grävlingens hemkomst. Men ofta nog kunde man möta på en grävling och då den ej sprang alltför fort kunde man hinna upp den och slå ihjäl den med en påk eller stör. Man fick slå efter huvudet, men slå korta slag, ty grävlingen hade stor förmåga att dra huvudet undan ett slag på längre håll. Mången använde förr ett nu förbjudet redskap, "krafs", att fånga grävling/och även räv/ med i dess bo. Redskapet såg ut ungefär som en stor korkskruv på ett långt skaft. "Korkskruven" var ofta hemmagjord av grov ståltråd. Längden torde ha varit c:a $1\frac{1}{2}$ - 2 m. Men för dess användning fordrades ganska raka gångar in i "hiet", vilket särskilt räven ofta ej hade. Man stack in "krafsen" i ingången och då man längre inne stötte på något mjukt, högg man till och skruvade bokstavligen redskapet i djurets kropp, som så kunde dras ut.

"Krypsnar" och "sprättsnar."

Krypsnaran användes för fångst huvudsakligen av tjäder och orre. Genom denna snara blev djuret fångat om halsen. Snaran sattes upp på en stigi i skogen, där djuret hade sin gång. Man satte tvärs över stigen upp en liten båge av en trädgren. I dennas övre del hängdes en snara av fin koppartråd. Denna snara fick ej hänga alltför nära nere vid marken, emedan fågeln då kunde få benen med i den och sålunda trampa ur den utan att den fastnade kring halsen. Snaran hängde c:a 30 - 50 cm. över marken med sin övre del, d.v.s. bågens övre del var av ungefär denna höjd. På båda sidor om snaran lades på stigen mat, vanligen ljungkvistar med påträdda tranbär eller lingon, som fågeln smakade på. Krypsnaran då fågeln alltså kvävs genom snarans successiva åtdragning kring halsen genom djurets stretande stigen framåt, kan användas ungefär när som helst på året.

Sprättsnaran, som användes för diverse fågel/Minus Andersson fångar hök vid hönsgården med sådan/, är konstruerad på följande sätt. Två

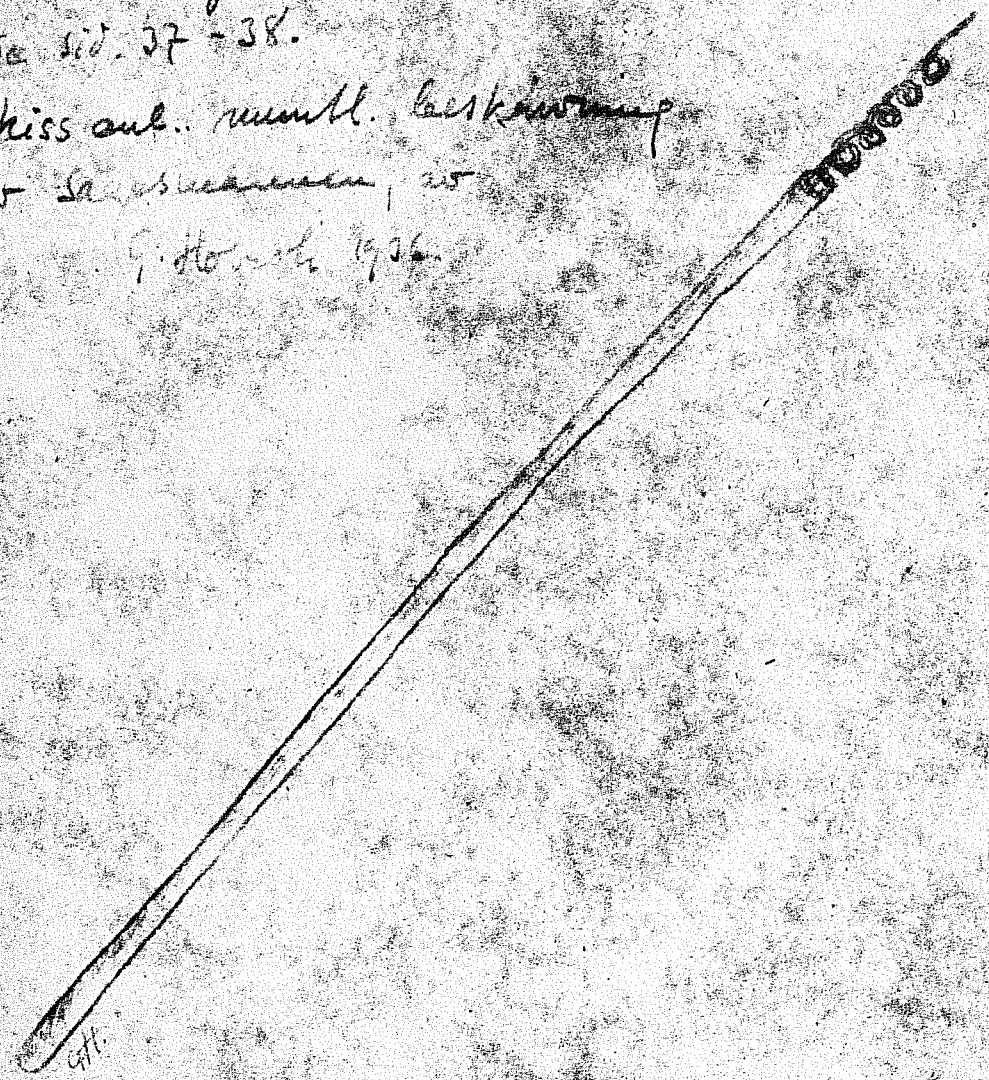
"Krafts"

Se sid. 37 - 38.

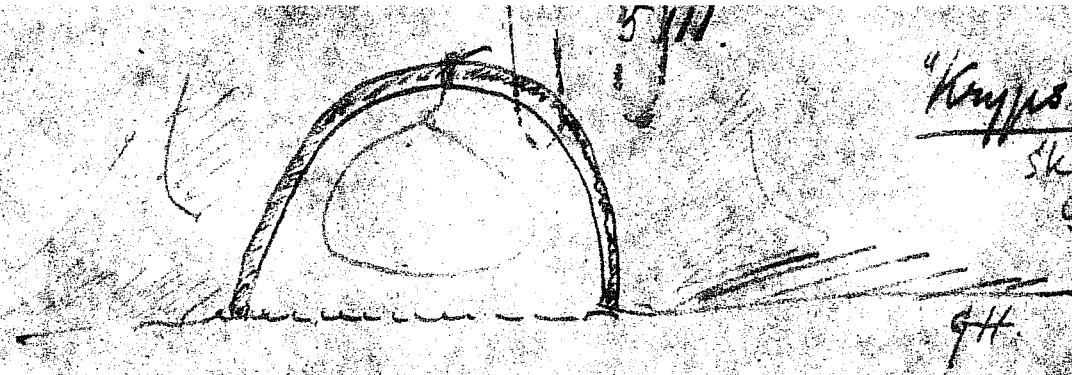
Skiss over... muntl. beskæftigelse

af ...

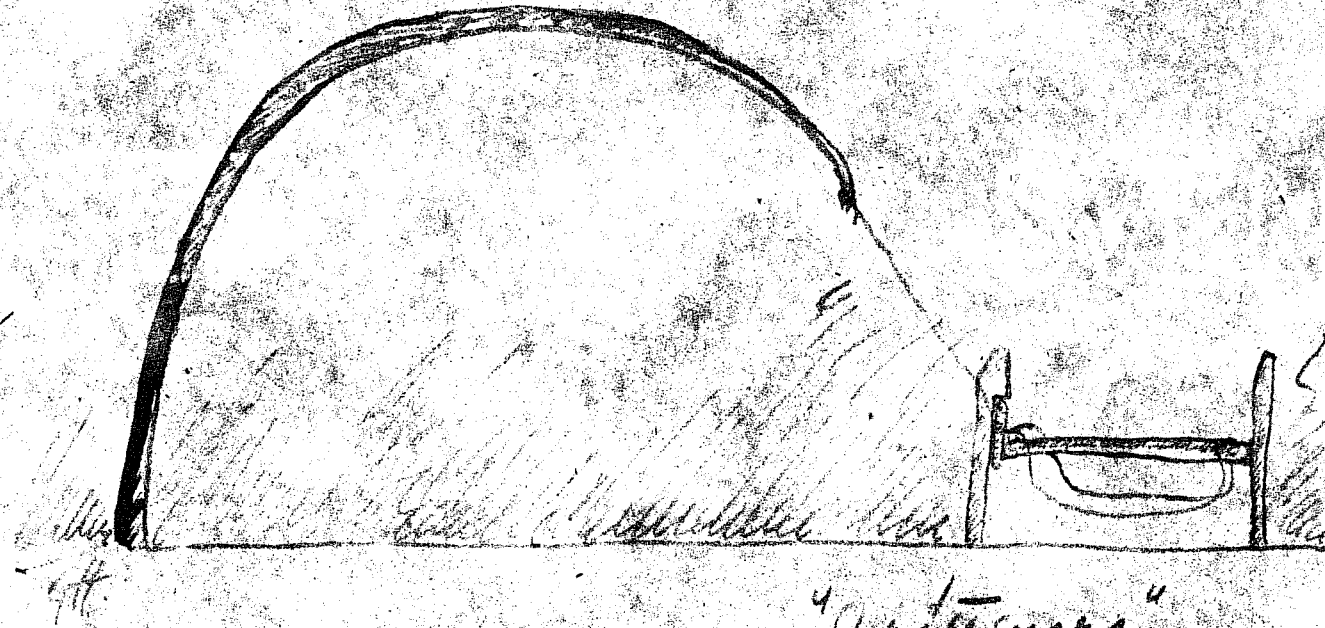
G. H. ... 1936

pinnar ställas upp lodrät på en stig. Den ena är förtjockad i övre änden och i ett hack härunder kan en avlång träbit spännas fast, som är på mitten ombunden med ett långt rep, som i gillrat tillstånd böjer ner en lång sprätthåge av trädgren. Den lilla pinnen hålles vidare tryckt mot den lodräta staken av en vågrät pinne, som trycks ner mellan de två lodräta. Över denna pinne läggs resten av repet i en stor snara. Framför o. bakom snaran lägges/på stigen mat, ljungkvistar med tranbär el. dyl. Om det gäller en flygande fågel, t.ex. höken, kan maten läggas under den horisontella pinnen för att man skall vara säker på att fågeln skall trampa på pinnen. Om det är en gående tjäder t.ex., skall den horisontella pinnen sitta så pass högt att den ej kan kliva över utan måste trampa upp på pinnen. Då fågeln trampar på pinnen, faller den ner, och lösgör därmed den lilla pinnen med snaran o. hela repet. Den lilla pinnen glider lätt ur hacket under den lodräta stavens förtjockning i övre änden, och den böjda sprätthågen far upp med repet, fågeln som står på den horisontella pinnen och mitt i snaran, får nu denna om fötterna, och blir alltså fångad om benen /och ej kvävd./ Denna snara går dåligt att använda om vintern, då repet kan frysa och

5/11.
"Knypsnara"
 Skiss:
 G. Holm
 1936

"Sjätte snara"
 Skiss:
 G. Holm
 1936

"Lock pipe"

Skriv endast på denna sida

förstöras. Men det skyddas delvis mot frost genom att före användandet noga gnidas in med vax.

Båda ovan omtalade snaror kunna ofta användas utan att "ma'as" alls, då de i regel ställas upp/omgivna av lite buskar/ på djurens speciella stigar, som de ej plägar vika av från.

Om jakten gäller hök/man kan stå i närheten av snaran med bössa och passa på/ kan höken lockas fram genom att man blåser i en liten enkel "lockpipa", som efterhärmar hökungars läte. Pipan består av en liten avlång träbit i vilken finns en liten urtagning där en träbit passar in. Mellan dessa två lägges ett stycke björknäer, och man blåser från ena långsidan, varvid nävern vibrerar och ger ljud från sig.

Jfr. blåsning på grässtrå mellan fingrarna!

se fig. II.

Om forsling och fordon.

I frågan om släpor märkes att man använt en sorts plogsläpa, för ärjekroken. Den var en trekant av bräder, vari ärjekroken sattes. Till harvarna har synbarligen ej använts några släpor eller medar, utan de buros hem.

Vanligast vinterfordon var "drögerna" i olika former och storlek, de användes för körning av ved, kol m.m.m.m. För att hålla lasset av timmer el. dyl. samman på drögen, sattes de uppstående "okena" fast lodräta "mollstakar". Dessa kunde ofta bindas samman över lasset med vedjor tvärs över av gran eller eke, som värmdes och snoddes samman till bindslen. Mollstakarna voro av enstörar. Bindslena kallades "mollstakavejer". De användes dock blott av somliga, andra hade kedjor.

På drögen kunde annars sättas vad slags häck som helst, t.ex. för gödselkörning, då man körde till kvarnen m.m. Drögerna hade nästan alltid järnskenor under medarna. Men ofta fanns skenor påsatta, som var av eke, det kallades "oskodd drög". Järnet var ej alltid så bra, ty det tog lätt tag och var tungt.

Några enmediga slädar el. dyl. synas ej ha funnits. Parkörning förekom ju i regeln då man använde oxar, men med häst körde man blott med en.

Pinnskrindor synas ej ha använts vanligt, utan det var kälkar o. drögar. Dock fanns skrindor som kyrkslädar. De små enmansslädarna i trakten kallade "trollhoppa", ha antagligen ej använts särskilt som kyrksläde. Möjligen kunde prästen ha en sådan till sitt förfogande. De voro ju för små om det gällde att ha plats för hela familjen.

Tvåhjuliga vagnar användes för gödselkörningen, för jordkörning vid väglagning m.m. Nännars användes fyrehjuliga vagnar. Till stenforsling användes "stensläpor", som voro enkla, blott av ett par stockar på längden som medar och ett tvärträn över dem, varpå stenen lastades. Dylika användes mycket ännu.

Skottkärran, var förut av flera typer, som förr voro mycket grova och i regel sådana att den som sköt på kärran fick själv bära mycket stor del av lasten, d.v.s. bärflaket satt ej så mycket fram och ut på hjulet som det gör numera. Handtag voro av hela träskivor. Dylika hela hjul användes ej på andra vagnar.

I de gamla vagnarnas hjul satt det nitar av trä mellan "löten", d.v.s. delarna i hjulringen. I var löt brukade sättas 2 eker. I framhjulen hade man vanligen 10 eker och i bakhjulen 12 eker. Numera har man alltid 6 lötar till varje hjul, 12 eker i både fram- och bakhjul. Ekerna gingo rakt genom löten, samt voro fastsatta med en kil utifrån i ekern, d.v.s. inslagen mot hjulets centrum. Dessutom fanns av järn 3 "klinkanaglar", som fick genom varje löt, en i mitten och två strax vid varje "sköte", d.v.s. mellanrum mellan löterna. På nyare vagnar har man blott en klinkanagel i varje sköte. Den äldsta sortens järnskenor för hjulen voro i flera stycken /ej hjulring/, "stumpaskenor" som åtminstone voro i bruk för 60 - 70 år sen. Man körde med vagnar utan järnskenor på hjulen i bruk hemma, skog och mark. Men på vagnar för resor till Göteborg, Halmstad m.m. användes stumpaskenor. I båda fallen gällde det ju i regeln i äldre tid "träbultavagnar."

Naven på vagnshjulen förr voro i regel längre och avspetsade ännu. Förr hade man då i regeln halvbössor av järn i varje ände av navet, som voro 4-5 cm. långa. Halvbössor som gick genom hela navet är infört i senare tid. Ofta voro axlarna mycket långa, i synnerhet på vagnar för resor på de stora vägarna, på långfärder. Som vagnsmörja användes tjära och flott/mest tjära i blandningen/ hoparört. Vagnsmörjan brändes hemma på de små tjärbrännorna med gryta. När tjäran "trät" på resan använde man de vanliga svarta sniglarna.

Axlarna voro i träbultavagnarna av eketrä med järnbeslag på hela undersidan. Vagnar tillverkades ej så mycket i Mo härad, mer än det man själv fick laga till. De mesta köptes i Skillingaryd, de gjordes särskilt inom Åkers socken.

För att bromsa i de långa backarna använde man en "skalhake", som var ett c:a $\frac{1}{2}$ m. o. 10-15 cm. brett trä, med en ränna i passande för vagnshjulet. Denna var fäst med en kedja i häcken och släpptes ner så att hjulet stod i ränna, det kom alltså att sluta upp att snurra runt på detta vis och blott släpa i träet.

Flakvagn användes i regel ej här i trakterna. Man hade mest häckar, av lådform o. pinnhäck/"hörninga"/. Dessa hade brädbotten. Flätade häckar användes blott i form av "kolarysser" för träkolstransporten.

Fjädrar sutto vanligen endast mellan häck och säte, bestående av en sorts krokiga trän, lösa i bakändan. - Häckar av bräder med pinnhäck ovanpå förekom ej, men man hade stundom ett par låga bräder på insidan nertill kring en pinnhäck av den höga sorten.

Förbindelsen mellan fram- o. bakvagn var som nu en lång stång, "längan", och den i bakre "baunken" fästa "klynnan". Det kunde längas o. kortas efter behov/för långt timmer t.ex./

Det blev ofta kallt under körningen och då värmdes man sig med åkarebrasa eller genom att springa jämte vagnen.

Förr i världen reds det mycket, både män och kvinnor. Man hade olika sadlar, för kvinnorna sådana att de hade båda benen på samma sida av hästen. Särskilda brudsadlar synas ej ha funnits. Både män och kvinnor kunde emellertid ofta nog rida "skrängsel"/grensle/ eller barbacka.

Vid likkörning användes all sorts häckavagnar. I äldre tid användes mest likbårar på de dåliga vägarna. Båarna bars över axeln.

Jaktbyte brukade ej fraktas hem helt utan reddes och styckades på platsen. Stort jaktbyte förekom ytterst sällan förr/älg, rådjur/. Mera utter m.m.

För bärning, mest av hö o. säd, användes allmänt den ännu vanliga "höbågan". Den bars ofta med bärrepet över huvudet och ej axeln om bågan var mycket full, annars hängde den för långt ner.

Hästar voro sällsynta förr. De enda, som hade sådana mer regelmässigt var prästen och arrendebönderna under Nissafors bruk, samt göteborgskörare. Det var små hästar, ofta ölännningar o. gamla svenskrasen. I senare tid har många hästar av norsk ras införts. Ölandshästarna voro sega, villiga, sluga, i allmänt bruk, men dock litet för små. För

resten användes ju mest oxen. För länge sen hände det ej sällan på små ställen att en ox och ett fruntimmer fick dra höpa!

Lövtäkt.

Uttrycket för detta arbete är, att man "hugger löv", man "bryter löv"/ i så fall verklig brytning utan verktyg/ eller man "sner löv" /d.v.s. hugger snett av/.

Man tar mest björk, rönn och asp. Hassel är ej lämpligt, ej heller ek och al, som ha för mycket garvsyra, ej heller pil som "fnirkas" ihop då det torkar.

Vid förfarandet hugger man ner träden, godtyckligt vilka storlekar som tas. Grenarna med löv hugges av med den korta lövkniven. Resterna blir ved.

Lövgrenarna bindas ihop till "lövkåstar", som torkas ute. De kunna då sättas upp på olika sätt. Vanligt är att ^(man?) hänger dem över gårdsgård av vad slag det vara må. Man sticker då ändarna av två kvastar/ändar med avhuggna grenar/ in i varandra och hänger dem så gränsle över gårdsgränsen; alltså med lövrusk-ändarna neråt.

Ett annat lika vanligt sätt är att man helt enkelt ställer kvastarna upp utmed t.ex. den nyss avhuggna trädstammen. Denna lägges gärna med ena änden på en sten eller stubbe el. dyl. för att ligga högre och bilda bättre stöd. Mot denna reses så kvastarna i rader med de avhuggna grenändarna i botten och lövruskorna uppåt.

Ett tredje torkningssätt, som ej är så vanligt är att resa upp avhuggna stammar i en ställning med formen av ett tält, så att alltså topparna mötas i en spets. Stammarna få då göras ungefär lika stora. Mot denna uppbyggnads väggar lutas nu på utsidan kvastarna, som kan ställas i flera lager över varandra.

Som regel gäller att det som står torkar fortare än det som hänger. Då lär alltså de tre metodernas lämplighet vara så att de två sistnämnda äro bäst.

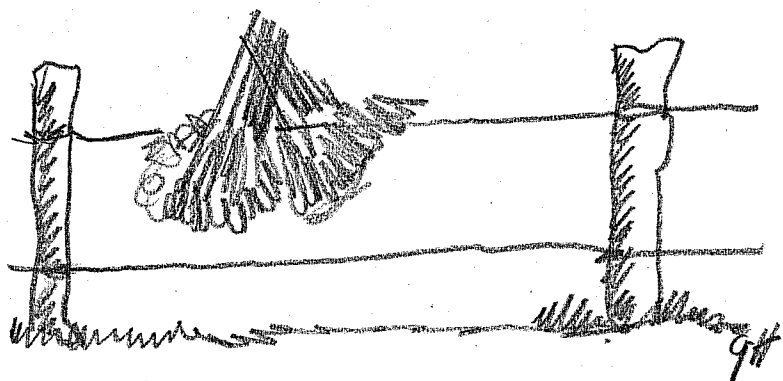
Lövtäkten, som göres under slutet av juli eller början av augusti, ej för sent, användes som vinterfoder. Lövet ges åt fåren, blott i nödfall åt korna. se teckn.!

Lövtäkt.

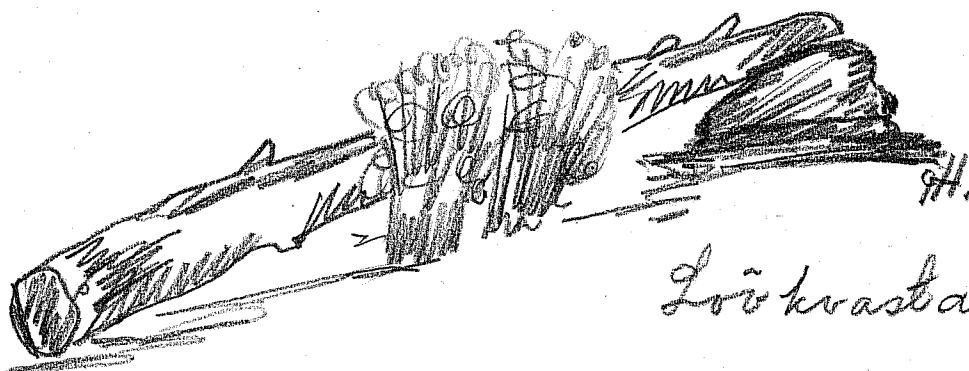
Lövtäkt

5 III.

III:a

Upphängning på
gärdesgård

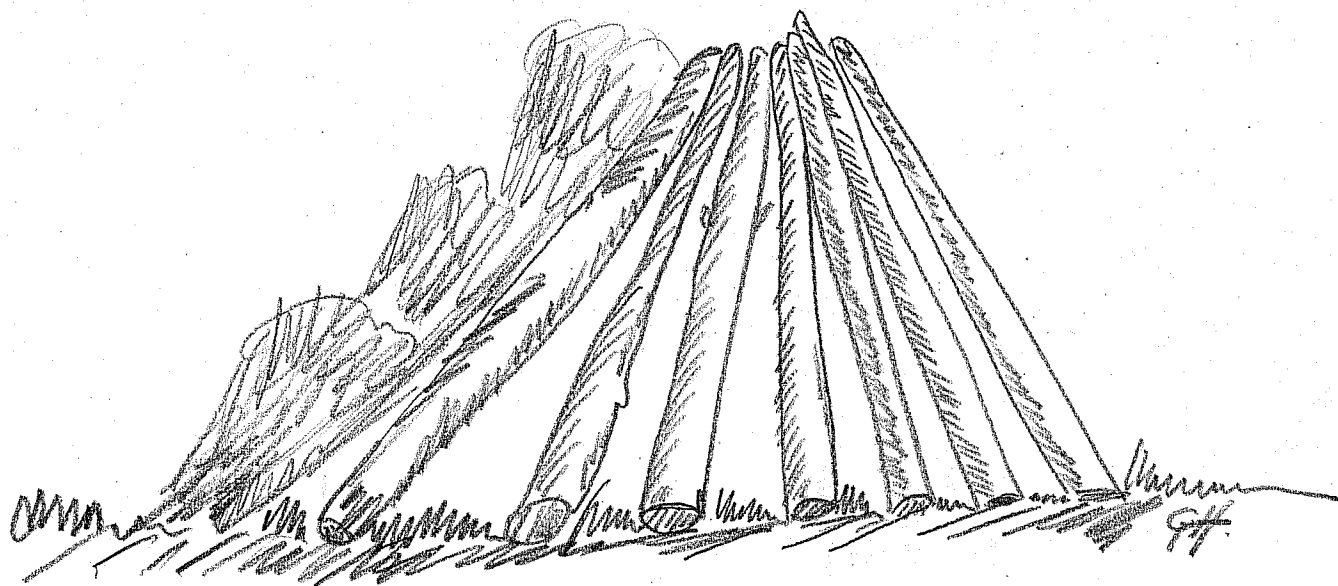

Lökvastarna resas

Upp mot en trädstam

5 III

III: b

Lökvastarnas lutande mot
källformigt uppställda stöckar

Kolning.

Veden till kolning togs på våren mest , och förr i tiden togs skogen jämnt om, d.v.s. man gjorde rent. Numera tar man vid kolning blott avfall och skräp att kola. Riset togs ej genast av virket, det drog nämligen bort vattnet ur detsamma. Milveden lades upp i "kryss" eller "stukor", d.v.s. allt timret lades med ena änden ovanpå vartannat och stockarna utåt i två sidohögar. Den understa stocken i ett "kryss" lades i regel på en sten eller en stubbe för att så mycket som möjligt vara lyft upp över marken. Milveden kördes sedan ihop under den kommande vintern.

Förr då skogen togs jämt av anlades milan på skövlingsplatsen. Man hade grovt timmer då för tiden, det var ofta stockar så tjocka att de fick klyvas:, annars gick inte elden på det. I många fall togs dock milveden från svedjeland.

Timret sattes i milan så fort det kördes samman. Men kolningen skedde visst inte alltid samma år man fällt timret. Det kunde ligga i "kryss"/stukor/ ett par åt, om man ej hade ved nog. Milan sattes upp på en öppen bit jord helst så plan som möjligt. I dess mitt grävdes lodrät ner en grov stock, "hjärtstocken", som med skur in i sidan hade fyra stötter av stock. Detta var till för att "mila inte skulle vria sig", d.v.s. falla på sned. Man lämnade vid sidan av stocken en öppning i timret rakt ner. Genom denna eldade man. Milans omfång var olika, oftast. 11-12 fång, då 1 fång motsvarar 3 alnars spröt.

Ovanpå allt timret lades granris och sedan jordlager. Det var detta, som kallades "stibbingen". Detta lager var ungefär 7 tum tjockt, utom på "kullen" , d.v.s. milans topp. Där var det ej så tjockt.

Då man skulle tända på milan, bar man upp tjärstickor, ved, kol m.m. på "kullen." Där tändes det eld på detta, och det stoppades ner i hålet, så att det fyllde detta. Om milan i alla fall ej tog eld utan det slocknade fick man dra upp några stockar för att få hål igen och så tände på på nytt.

Man täppte till hålet uppe på milan men hade öppningar nere omkring vid jorden. Annars hade röken kvävt elden. Värmen skulle ut men var kunde ej förutbestämmas. Det berodde på vindens riktning samt på markens lutning. Elden gick utmed en sluttning och då ofta mot vinden.

Om röken innuti milan kvävde och ej kom ut, samt i synnerhet om veden var mycket torr slog milan sig/"slö sig"/. Då hördes ett puff

och det kastades av jord. Man öppnade då mer ner vid. Faran för att milan skulle slå sig var störst under första dygnet. Då fick den ständigt vaktas.

Värmen tog sig ut till kanterna, "brunera", under de $1\frac{1}{2}$ - $2\frac{1}{2}$ första dygnen. Det var i botten först. Då täppte man igen hålen på milans motsatta sida/med jord/.

Sen skulle man få henne att "gå på stöta". Man gjorde då rännor runt om nere vid botten, 2 dylika "stötar" gjordes åt var sitt håll från den punkt där elden gått ut. Man tog då bort täckningen nere vid. Här tog man bort "fant", d.v.s. oförbränd milved, som bildas mest i botten. Denna fick kolas sedan igen i en särskild liten mila, "fantafant" kallad.

När detta gått runt om milan var kolningen färdig. Det kunde ta c:a 14 dagar.

Sen stibbades igen för ett eller två dygn att svalna. Det fick nu vara tillsyn var dag annars kunde jorden rinna ner och kolen ta eld igen. Sedan revs milan.

Numera gör man så att man tar skikt uppifrån/horisontella/ och räfsar ner med kolharkerna, grova räfsor med taggar av järn. Jorden faller då ner och släcker det undre i milan. Se fig. IV:c.

Enligt äldre metod tog man fram kolen ur milan i skikt som voro nästan lodräta. Ett dylikt skikt, som berörde hela kanten, kallas ett "blek". Man grävde sig smala vägar in på var sida om ett "blek". Dessa vägar gingo ungefär radiärt i milans bottenplan, och voro till för att underlätta kolens uttagning. Blekets mäktighet innåt milan var godtycklig och mest beroende på kolets beskaffenhet. Om det var mycket eldfängt, togs mindre blek. Denna metod tog flera dagar i anspråk för milans rivning. Fanten togs, alltså ut såsmåningom i botten. Man fick slita och bära vatten. Något vattendrag måste alltid finnas nära en mila för släckningen. Om milan var på 14 fång d.v.s. omkretsen var 42 alnar, vilket var en bland de större milorna, så var arbetet tungt. /se fig. IV:b./

Kolen samlades i en "kolla'a", som byggdes upp invid milan. Den lastades in efterhand och till sist lades tak på alltsammans. Man låg kvar vid milan ett dygn sedan ladnan var full om eld skulle uppkomma i kolen igen. Kolen kunde ligga 3 år eller mer i ladnan innan den fraktades bort, beroende på dåliga vägförhållanden/kälmark m.m./ till platsen. När kolen kördes bort, ut i marknaden lastades den i

stora häckar, "kolarysser", i regel rymmande 12 tunnor, d.v.s. 20 hl. 1 tunna = 165 liter.

Invid milan ligger slutligen "kolhyttan" en liten spetstoppig uppbyggnad av trävirke med jordtäckning, vari kolarna bodde. Här fanns en liten öppen hård, på vilken man lagade mat, samt britser vid sidorna. Under första dygnet av kolningen var faran för tung, kvävande tjärrök stor, innan milan "tat ut". Denna rök kryper utefter marken och kan komma in i kolhyttan också till de sovande kolarna, som sålunda omkomma.

Förr kolade man på försommaren, innan slättern, så att det var gjort till midsommar. Numera får man ej lov att göra upp eld i skogen efter den 1 maj, därför sker kolningen numera i september - oktober.

Strax efter den vanliga milans kolning skedde kolningen av fanten. Det var ofta samma dag som den andra revs. Man satte upp den mindre milan på samma sätt, som den stora. Fant - veden sattes ovanpå varann här.

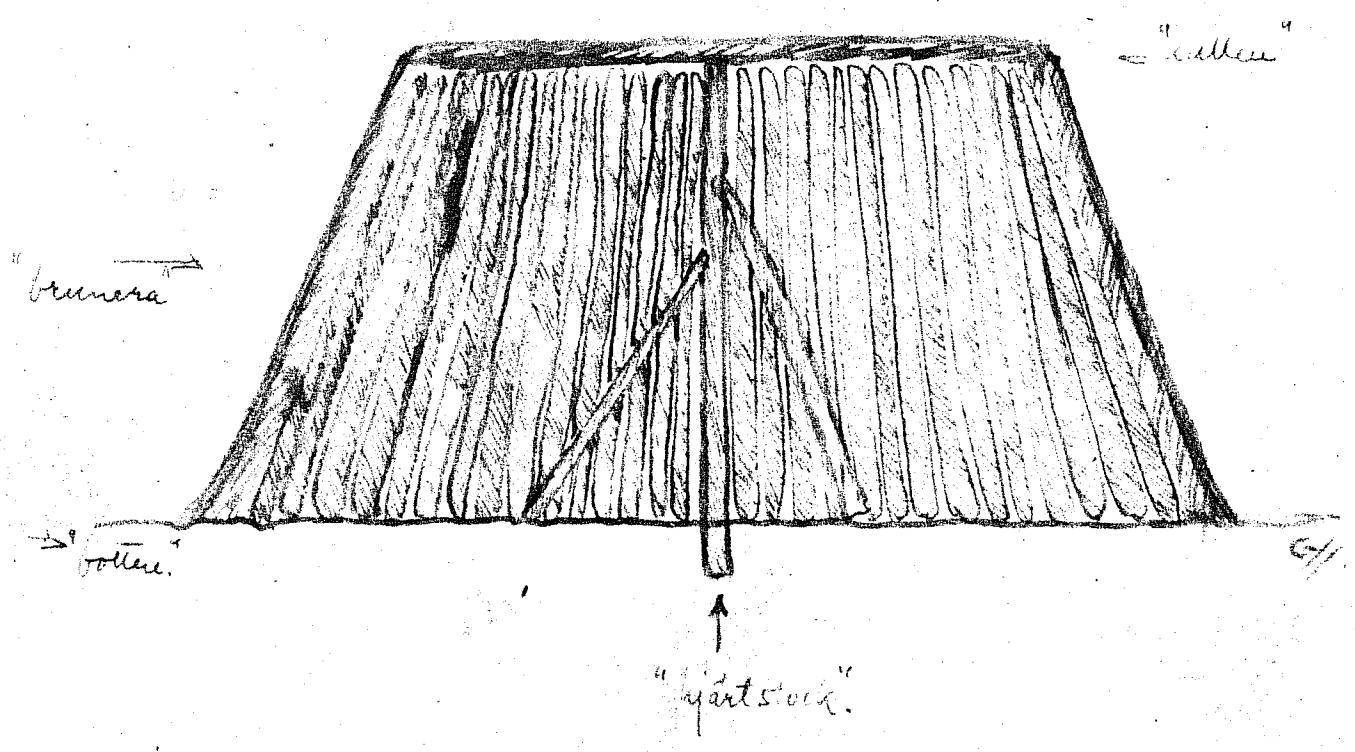
För antändningen hade man här följande anordning: man satte upp 3 stakar i marken och en bit fant mellan dem samt en hank att fästa en bit fant i. Denna övre fantbit togs så bort då man skulle tända, då hade man ett hål ner i milan att elda i. Stakarna stucko upp lite högre än "stibbinga", fanten var 2-3 dm. lång. se fig. IV: d.

I fantmilan tar elden ej "utgång" ty fanten är liten; eldengår här runt omkring inne i milan. Om det var en stor mila, kunde fanten ge ända till 3-4 ryssar kol. Fantmilans, "fantafantens" kolning tog 4-5 dagar.

Kolning 5111

II: a

Schematisk kass av en
vika i papperskärning.

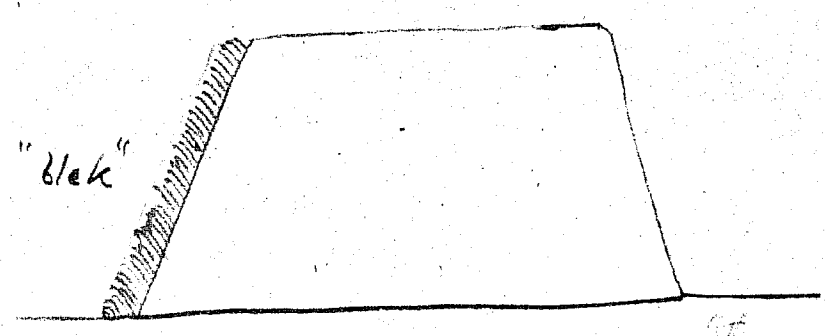
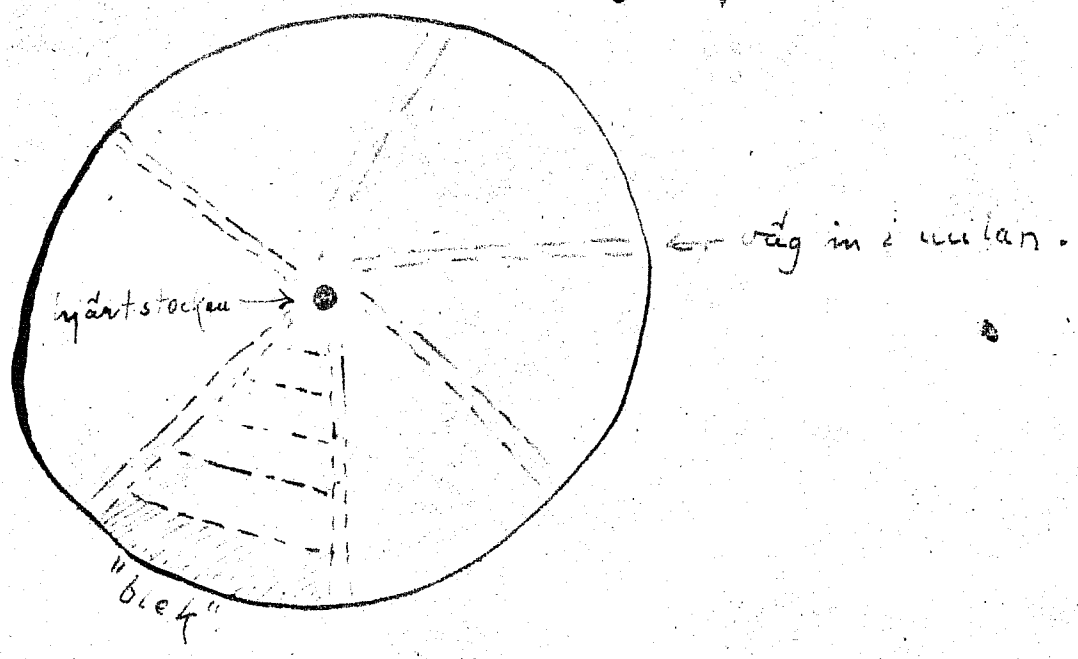
Skriv endast på denna sida!

Febrole 1936

Kolning 5111

II: b

hittas i
äldre metod.

Skriv endast på denna sida!

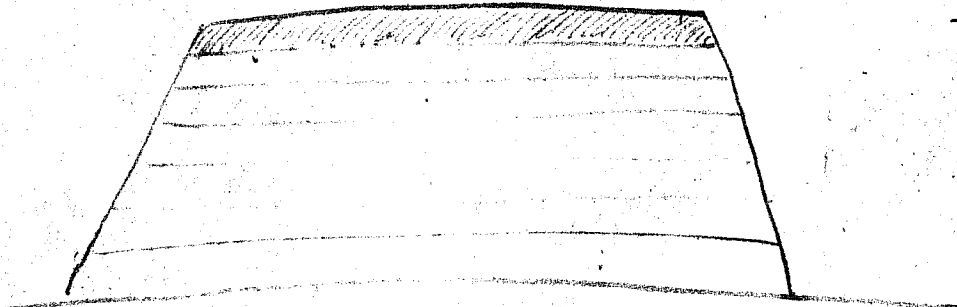
Febrole 1936

Kolning.

5011

IV:c.

Wilms riving.
Nyare metood.

Gott.

Skriv endast på denna sida!

Teckn. G. H. 1926.

Några historier berättade av
Minus Andersson.

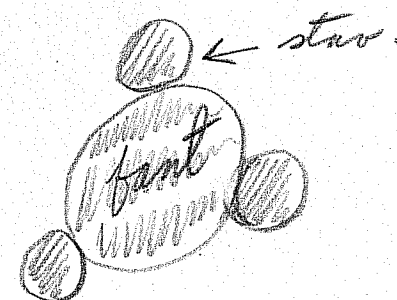
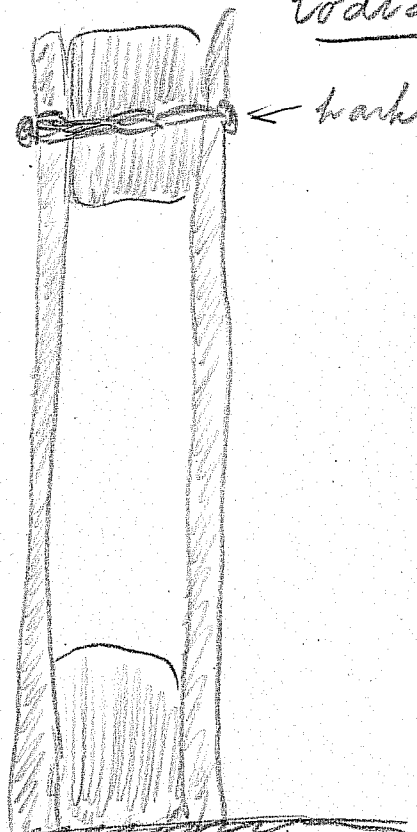
Minus Andersson är fallen för lite skämt, så att det har hänt förr då det kördes mycket med körslor av alla slag, att han var ute och skjutsade någon. Då de kom förbi ett land med lin/hör/, sa Minus: "Hör"! Den resande förstod intet utan sa' att han intet hörde! Minus fick då peka på linlandet och förklara att hören växte där!

Förr fanns en dräng i trakten som hette Leander, det var i Sten-gårdshults socken. Han skulle gifta sig och gick till prästen med fruntimret för att ta ut lysning. "Jaha", sa prästen, "jaså I skall gifta Er. Ja, hur var det nu Ni hette". - "jaså, Leander, ja visst, men "le" är inte på modet nu, utan nu skall de va grinn', så vi skriver väl Grinnander"!

Holning 5 III.

Fantmilan.
Antändningsanordning

lodrät genomskärning

Horisontell genom-
skärning

Tekn. G. Holm 1936.

För avskedsläpport skulle vi stå
här om de tre stannarna påfäst.

9#.

Till prästgården i Stengårdshult var kommen en ny ung prästkandidat, som var mycket frägsam mot ortsbefolkningen om allt för att se hur den hade reda på sig. En gång skulle denne åka bort och på vägen frågade han drängen, som körde om allt möjligt. Slutligen kom de till en vägvisare och prästen sa: "Vad kallar Ni den där för?" Drängen sa: "Den kallas präst!" - "Hur så", tyckte prästen? - "Jo", sa drängen, "präst för det de e en, som visar vägen utan att själv gå den!" - Sen teg prästen.

På Nissafors bruk levde till för endast några år sen en gammal smed, Lickman, som ljög alldeles förfärligt med den trovärdigaste min i världen, han var förresten enögd och med stort skägg. Denne var på bruket under Löwenskjöldarnas tid/Salomon Löwenskjöld/. Under den tiden stals det oerhört från sätetiet och och bruket av den underlydande befolkningen. Det märktes ej så mycket då bruket var förmöget ändå. Det tjuvjagades även mycket. Men så komdet en förvaltare dit som lät inköpa en kolossal hund, som skulle hålla uppsikt på det hela. Och nu blev det allt besvärligare för bönderna och folket att stjäla eller tjuvjaga. Man beslöt att man på något sätt måste bli av med hunden. Man slog sig samman och Lickman fick uppdraget. Han köpte då i boden en massa bullar. Dem gav han hunden en dag. Den stora hunden slök en hel massa. Men så tog det slut och med den siste bullen blev hunden som tokig. Den satte av att springa utåt landsvägen, och stannade inte förrän i Gislaved, där "drop han, lel"! I bullen var instoppad en tordyvel!!!

Nyssomtalade Lickman gick en gång på Nissastigen mot Gislaved. Så kom en bil med ett par herrar i. De tutade, men Lickman gick ej ur vägen. Då de kom fram till honom, stannade de och frågade vad han menade med att ej gå ur vägen. Han sa' då, att han var på väg till Gislaved och skulle betala skatt; han hade med sig 20 kr, till vägskatt; "och då får jag la gå på vägen"!

Förr fanns en "goodsare"/arrendebonde/ under Nissafors fideikommiss, "Håken" i Welebo; han kom en gång och skulle göra upp räkenskaper med

förvaltaren Schmitterlöv på Nissafors. Denne, som var en spjuver, tog fram malörtsbrännvinet, som användes mycket förut och sa: "Ja han får väl ha en!" Och "Håken tog gärna emot. sen sa' Schmitterlöv: "Å så får han väl ha en i den andra skaunken me!" - Ja, det hade han inte emot. När han tat den sa' han : "Nej, jag tror då verkligen den kom i samme skaunk!" - "Ja", sa' Schmitterlöv, "då får han väl ha en till så han kan klara sig hem"! Och det fick han.

En smed vid Nissafors var och fiskade vid Hammarsjön. Han fick en stor gädda, så stor att det blev frågan om vem skulle vinna av de två. Gäddan drog ut honom i sjön och han kom "skränke"/gränsle/ på den och fördes av den till andra stranden av Hammarsjön där han kom i land. -

Ett gammalt uttryck är "oåla våra." Det var t. ex. en gubbe som reste till Värnamo marknad och handlade oxar. Där söp han sig full och la sig att sova intill en gårdesgård. Han stack handen genom gårdesgården och fann till sin förvåning att där var "oåla våra", utanför! Det vill säga "gott utrymme" eller "hela världen" eller dylikt.